נר מצוה

נמ' מנו רן לחי הסוטרים וסם רלים לבחר שמח ולא"ח ונתה מאדך לחזור לה ונכלל מה מחמר מחלה לחי עמלו ומקבל שכר הסם מלים ונתונם מקבלים שכר ר"ל שהוא דבר כפני עצמו ור"ל בשלא רוצה שעבדים היחס והחזיקם לחי מרגיע בעצלתי שלחי רן בכל יום ויתחבר מיחסה ומכני אה לחי מכון לדה לדרך כדי שתוכה לחי תעוקה כבה לחם מרגיעין בעיחסה כלל בר שעת המיחס ולחיים מכיון לדה לדרכים. מפי מורי הרב ר"ל: **מרגני'** ר"ג אומר בכל יום מחמצל אחס יח"ו וכו': **נמ'** הסדר ר"ל הסדר כיונה בהמלאה לה

תוספות

מצוה אחר

ביח הבדרש ולא שבח חלקי מישבי קדוש שאני משבים והם משבימין אני משבים לדברי תורה והם משכימין לדברים בטלים אני עמל ולא עמלים אני עבל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר יראה אלהים חדרים לבאר שחת ונו': **מרגני'** רבן גמליאל אומר בכל יום יתפלל ארם שבונה עשרה רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר' עקיבא אומר אם שנורה תפלתו בפיו מתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה: **נמ'** רבי חמני סרי חשבתי דרין אבר ר' לוי ברבה המינין ביבנה תקנה חזר שבעון הפקולי הסריר שבונה עשרה ברבות לפני ר' גמליאל על הטרד ביבנה אמר להם רבן גמליאל לחכמים בלוס יש ארם בבאן שיודע לחקן ברבה למינין ידד שמואל הקטן וחקנה לשנה אחרת שבחה יוהשקיף בה שרים ושלש שעות ולא העלוהו אבאי לא העלוהו ואמאר רב יהודה אמר רב טעה בבל הברבות כולקאן א מעלין אותו מעה בברבה המינין מעלין אותו חיישינן שבא מן הוא שאני שבואל הקטן דהוא תקנה ולכאא הדר ביה אלא שאני שבואל הקטן דאתיאל בה ראבר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: **נמ'** ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: אמר מעין בל ברכה וברכה ושמואל אמר הבינו לדעה אם הרבין בגליאל לחכמים בלוס יש ארם בבאן שיודע לחקן ברבה למינין ידד שמואל הקטן וחקנה לשנה אחרת שבחה יוהשקיף בה שרים ושלש שעות ולא העלוהו אבאי לא העלוהו ואמאר רב יהודה אמר רב טעה בבל הברבות כולקאן א מעלין אותו מעה בברבה המינין מעלין אותו חיישינן שבא מן הוא שאני שבואל הקטן דהוא תקנה ולכאא הדר ביה אלא שאני שבואל הקטן דאתיאל בה ראבר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: **נמ'** ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה רב אמר מעין בל ברכה וברכה ושמואל אמר הבינו לדעה אם הרבין בגליאל לחכמים בלוס יש ארם בבאן שיודע לחקן ברבה למינין ידד שמואל הקטן וחקנה לשנה אחרת שבחה יוהשקיף בה שרים ושלש שעות ולא העלוהו אבאי לא העלוהו ואמאר רב יהודה אמר רב טעה בבל הברבות כולקאן א מעלין אותו מעה בברבה המינין מעלין אותו חיישינן שבא מן הוא שאני שבואל הקטן דהוא תקנה ולכאא הדר ביה אלא שאני שבואל הקטן דאתיאל בה ראבר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: **נמ'** ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה: מאי

אלפון הטלפונים

אלפון הטלפונים

אלפון הטלפונים

מחרם, כגון שיאכל או ישתה דבר ויברך ברכה אחרונה, או יטיל מים ויאמר [ג] אשר יצר (של"ה משכם פולין סוף פרק גר מצוה נתלת צמי ס"ק יג ומגדולה ברכות סימן עט): יד אחד שהחזיק. נראה לי דלא יאמר בתוך עיטורה של עיר, דהיינו בתוך ע' אמה ושיריס מן העיר, דעיטורא דמתא כמתא כדאמרינן בגדרים [נו, ב], ועיין סימן ר"ל סוף סעיף ח'. ובעמק הברכה [דיני הוצאה לדרך] כתב דהיינו תחום מעיטורה של עיר: מז פרסה. פירוש מ' אלפים אמה: מז יתפלל יהי רצון מלפניך כו'. והאר"י ז"ל [שער המצות ריש פרשת ואתחנן] היה אומרה בכל בוקר, והיה אומר אמ"כ כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה [משלי ב, ו], גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך [תהלים קיט, יח]. ועיין בהקדמות מוספות יום טוב [בפתיחה]. ונראה לי דתפלת מודה אני וכו' יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום:

קיא **א** צריך לסמוך. אבל במוסף ומנחה מותר לומר פסוקים קודם ה' שפתי תפתח, אבל לא אח"כ, דפסוק זה מכלל התפלה הוא (ל"ח דברי חמודות ברכות פ"א אות נג): ב לענות אמן. וכן כתב בלבוש [סעיף א] על פי הקבלה, ע"ש:

ז (ו) אבל פחות מפרסה כו'. דכתו שהוא בעיר דיינינן ליה. וכתב הרבינו יונה [שם ריש כ, ב], יש מקשין מן הירושלמי [שם פ"ד הלכה ד] דאמר כל הדרכים נמחקת סכנה. ואפשר לומר שזה אינו [ב]קרוב לעיר, אבל בהולך בין הכפרים, שהכל הוא בחזקת סכנה, עכ"ל. משמע מזה דבהולך במקום סכנה יש להתפלל תפלת הדרך אפילו בפחות מפרסה, דזיל בתר טעמא. ולאיה עוד ממה שכתוב בסימן רי"ט [סעיף ז] לענין ברכת הגומל, דמיירי מה אפילו בפחות מפרסה, וכל שכן זה: (ז) ולכתחילה כו'. פירוש, שלא יעבר מלומר אותה אמר פרסה ראשונה, ויכול לומר אותה אפילו בעיר קודם שיוצא לדרך, ומה שכתוב שיחזיק בדרך פירוש שיהיה מוחזק בודאי לילך. ולאיתי לקצת מקפידים שלא יאמר אותה עד שהוא דוקא חוץ לעיר על השדה, ואין זה שורש ועיקר מכל הפירושים, והרי מהר"מ היה מתפלל אותה בבוקר ביום שרצה לילך בדרך. ומכל מקום נראה טעם למה שמתפללין אותה חוץ לעיר, הוא משום שלא יאמר אותה (מ) עם אחרים, וחכות דרכים עדיף. ומכל מקום יהיה (נזכר) [נזהר] לומר בבית תפלת היוצא מן הכרך הנזכר בסימן ר"ל [סעיף א]: (ח) הנכנס לבית המדרש. נראה לי דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו בחידות, ובפרט במי שהגיע להוראה. ונראה לי נוסחה

ז [ז] אומר אותה יד אחר שהחזיק [יא] בדרך [טו] ואין לאמרה [יב] אלא אם כן יש לו לילך מז [יב] פרסה (ו) אבל פחות מפרסה [טז] לא יחתום בברוך: [הגה] (ז) [יז] [ח] ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה: [יח] ואם שבח מלאמרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך [יט] ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה [כ] משם ואילך יאמר אותה בלא ברכה:

ח [מ] (ח) הנכנס [יג] לבית המדרש מז יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו [יד] שלא אכשל בדבר הלכה וכו' וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש וכו':

סימן קיא

דין סמיכות גאולה לתפלה. ובו ג' סעיפים:

א [מ] **א** [א] [א] צדיק (א) לסמוך גאולה לתפלה [ב] ולא יפסיק ביניהם [ג] אפילו באמן אחר גאל ישראל [ד] [א] ולא בשום פסוק [ג] (ב) חוץ מה' שפתי [א] תפתח: הגה [ב] [מ] ויש מומרים שמומר ב לענות [ב] אמן על גאל ישראל [מ] [ד] וכן נוהגים: [ג] [ג] יש מומרים הא דצריך לסמוך גאולה

ל' קצרה כוללת הרבה וזו היא, יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והיתר, הן בדיני ממונות, הן בהוראה, הן בגימוד, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך [תהלים קיט, יח], ומה שסגיתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד [שם, מג], כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה [משלי ב, ו]:

קיא (א) לסמוך גאולה לתפלה. ובירושלמי [ברכות פ"א הלכה ח] איתא בלשון זה, תכף לגאולה תפלה דכתיב [תהלים יט, טו] יהיו ד"ה ויסמוך] דברי רש"ל [בהגהות הטור] שהקשה על הטור איפוק ליה דבהאי קרא כתיב תרוייהו, יהיו לרצון אמרי פי הוא תפלה דאיתא [ברכות] בפרק קמא דף ט' [ע"ב] דתקינו רבנן למימר יהיו לרצון בסוף י"ח ברכות הואיל ואמרו דוד לאחר י"ח פרשיות, וה' צורי וגואלי הוא (תפלה) [גאולה] ז. ועל כן פירש רש"ל דאין הכי נמי דתפלה קרא יעבר אבל שאינו ניחוק כל אותו יום, כעדותו של ר' יוסי בן אליקום משום קהלא קדישא דירושלים [ברכות שם]. והכי פירוש הירושלמי, תכף לגאולה תפלה דכתיב יהיו לרצון כו', דכתיב בה גאולה ותפלה, מה כתיב בתריה שיהיה שכרו, היינו שלא יהא ניחוק כל אותו יום, וזהו יעבר ה' ביום צרה, והיינו מדלא אמר בלשון תפלה עבר ה' ביום צרה יענבני אלהי יעקב, אלא אדלעיל קאי, שאמר יהיו לרצון כו' אמר דוד הזהר שתעשה כך ותסמוך גאולה לתפלה כי אני מבטיח שיענך ה' ביום צרה, ע"כ. ולא משמע כן כפירושו, דירושלמי מיירי ג' תכיפות הן ומיירי על כל ג' ראיה, ועל תכיפה זו דגאולה מיירי דאיה מפסוק יהיו לרצון ומה כתיב בתריה, והיינו כפירוש הטור. ומו, דלפי פירוש רש"ל תהיה התפלה קודמת לגאולה, ואנן בעינן גאולה קודם לתפלה. ופירוש הטור הוא על נכון, דהכי קאמר, יהיו לרצון אמרי פי, פירוש שדוד מודיענו בה אימת יהיו לרצון אמרי פי, היינו בזמן שתאמר צורי וגואלי, שהיא גאולה. ואח"כ אמר יענך, מדאמר יענך שמע מינה שאתה מתפלל קודם לזה, דאם לא כן איאך שייך עניה, על כן אמר היינו תפלה. פירוש שמזה אתה למד שמירי בתפלה: (ב) חוץ מה' שפתי. דכיון דקבעוהו רבנן בתפלה, הוה כתפלה אריכתא:

ערך לחם למהריק"ש

קי פעיף ז בסוף [ואם שכחן]. ולכתחלה אומרה חוץ־פרסה לשונה:

קיא פעיף א לתפלה. כן נהגו בן נהגו:

באר היטב

(יא) בדרך. ולא יאמר בתוך עיטורה של עיר, דהיינו בתוך ע' אמה ושיריס מן העיר, דעיטורא דמתא כמתא דמי, [מ"א ס"ק יד]: (יב) פרסה. הוא מ' אלפים אמה, [מ"א ס"ק טו]. דמיל הוא אלפים אמה, ופרסה הוא ד' מילין. ואם הולך במקום סכנה יש להתפלל תפלת הדרך אפילו בפחות מפרסה, ט"ז [ס"ק ו]. וכן כתב עולת תמיד [ס"ק יד]: (יג) לבית המדרש. נראה לי דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו בחידות, ובפרט במי שהגיע להוראה. וי"ל ונסמוך א' קצרה כוללת הרבה וזו היא, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בגימוד, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה שסגיתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה [משלי ב, ו]. וכן כתב המ"א [ס"ק טו] שהאר"י ז"ל היה אומרה בכל בוקר. וכתב המ"א דתפלת מודה אני וכו' יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום:

קיא (א) תפתח. אבל במוסף ומנחה מותר לומר פסוקים קודם ה' שפתי תפתח, אבל לא אח"כ. דפסוק זה מכלל התפלה הוא, ל"ח, מ"א [ס"ק א]. (אמר המגיה, א"כ לא יפה עושים העולם שאומרים פסוק [דברים לב, ג] כי שם ה' אקרא אחר פסוק ה' שפתי תפתח, הגר"פ): (ב) אמן. אבל לקדיש ולקדושה אינו מפסיק, כמו שכתוב סוף סימן מ"ו סעיף ט':

באר הגולה

כ. ברכות ל' [ע"א]:
ל. טור [ורמ"א שם סימן יח כפירוש בעל הלכות גדולות ברכות פוף פ"ד]:
נ"א. טור, כל טו שם יג], הגהות מיימוניות דפוס קונסטא ברכות פ"י בשם אמ"ק סימן יא:
מ. ברכות כ"ח [ע"ב]: קיא א. ברכות ט' [ע"ב ירושלמי שם פ"ח ה"א]:
ב. ב"י [ד"ה אבל אמן], סימן מו סוף ד"ה מן על פי הזהר [מ"א קלה, ב רה, ב]:
ג"י. הגהות מיימוניות תפילה פ"ב אות ד, מרדכי ברכות רמז כב:
ג. ברכות ט' [שם]:

ציונים לרמ"א

ס רש"י [ברכות ל, א ד"ה עד פרקה בשם יש מפרשים] והרבינו יונה [שם ריש כ, ב]:
קיא א) טור: ב') דרכי משה סימן סו אות ב ד"ה ואומר: ג) הגהות אשירי פרק קמא דברכות [סימן י, טור זרוע מ"א סימן יד] וכלבו הלכות שבת [סימן לה] ומהרי"ל הלכות יום טוב ה) [הלכות רמש הנה עמוד ערב]:

חכמת שלמה

קי (סעיף ז) אומר אותה וכו'. ל"ב הגה מדין תפלת הדרך דעת המג"א פ"ק י"ד דבעינן הותק מדרך חוץ לעיטורה של עיר. עיין מה שכתבתי מה בתורי טוב טעם ודעת ליו"ד מהלודים ז' בהלכות תערובות סימן ק"פ ומהטרי סימן קל"ב, עיין שם מה שכתבתי מה דרך אגב שם בעזה"ר, ודו"ק:

הגהות והערות

יג) כך המא בשמו הכ"י מ"ה ריש. אמנם לפנינו בכל מ' ליתא לשון זה, אלא רק שהלך פרסה אלא אחתיה, עיין עיינים למפעל ברכות ל, א: יד) בלשון הטור כתוב אלקי ואלקי אבותי. ובגמרא לפנינו, ובר"ף ומרא"ש כתוב רק אלקי:
קיא א) עיין סימן ס"ו סעיף ז' וסעיף ע' ומה שכתבתי סימן קס"ו [ס"ק א]: (גליון מ"א)
ב) עיין מה שכתבתי סימן (פ"ד) [פט] [ס"ק טז]: (גליון מ"א)
[תוקן בהגהות אמ"ד מ"פ]:
ג) באליה רבה כתוב רשב"ן. אך לשון זה נקום מהאחרונים בשם ר' שמואל בן אפני וז"ל רשב"ת:
ד) תוקן בהגהות אמ"ד מ"ש:
ה) בדרכי משה עיין הלכות יו"ט, ולפנינו בהלכות יו"ט ליתא:

כאגרת . זהו קבע דקתמר ר"ש שלא יתמהה בקורא לגרת בעלמא ולא בלשון תחנונים : כל זמן דהוינא עביד כן . לתדם כה דבר הייתי עושה בתפלה עמהה הלכך לית לך אלא מילתא דר' אחהו וכו' : תוהן . פוסק ואפי' בתמצע ברכה : לית מילתיה דר' יוחנן אמרה . וכי לא כך אמר ר' יוחנן ספק נתפלל וכו' והיאך אמר שמעון בר ווא בשמיה ולוחי שיתפלל אדם כל היום : ולא תגיבה : ולא הגיב ר' יוסי לקושיא זו משום דלאו הכי הוא אמרה ר' אחהו וכו' כלו' ר' אחהו הוא דאמר כן בשמיה אבל ר' חגיגה לא אמר כן אלא שמאלו זה לפני ר' יוחנן ספק וכו' והגיב להן ולוחי וכו' ויתחזר ויתפלל : הכל נעשים . אם פתח בחונן הדעת וזכר שהוא שבת גומרה ולא פליגי אלא אם לא זכר עד שאמר ברכה שלאחריה או בשאר הברכות : ואתיא כרבי דאמר תמיה אני וכו' . הלכך בחונן הדעת לכ"ע גומרה : כל הדרך בחזקת סכנה . ומתפלל תפלה קצרה כשהולך באיזה דרך שיהיה וכו' יצאו כשהיה יוצא לאכסניא כלומר תעירו לעיר אחרת

באינרת ר' אחא בשם ר' יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום אחיתופל היה מתפלל שלש תפלות חדשות בכל יום אמר ר"ז בל זמן דהוינא עביר בן הוינא טעי לית לך אלא כיי דמר רבי אבהו בשם ר"א ר' ובלבר שלא יהא בקודא באינרת רבי אליעזר היה מתפלל תפלה חדשה בכל יום רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום רבי יוסי ציידניא *בשם רבי יוחנן ג לפני תפלתו הוא אומר יה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך ג ולאחר תפלתו הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי רבי יודן אמר תרוויהון קומי צלותיה . *היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל רב אמר ד חותך ושבואל אמר אינו חותך *שמעון בר ווא אומר בשם רבי יוחנן ולוואי ה שיתפלל אדם כל היום כמה שאין תפילה מפסדת ר"ז בעי קומי רבי יוסי לית מילתיה דרבי יוחנן אמר ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אניביה אתא רבי אבוה בשם רבי יוחנן נתפלל ספק לא נתפלל אל יתפלל רבי חגיגא לא אמר כן אלא בעיין קומי רבי יוחנן ספק נתפלל ספק לא נתפלל ו אמר לון ולוואי שמתפללין כל היום כמה שאין תפילה מפסדת . היה עומד ומתפלל בשבת ושבח של שבת והזכיר של חול ר' חונה אומר איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר חותך את הברכה וחרנא אמר ז גומר את הברכה הכל מודים בחונן הדעת שהוא גומרה והא ברבי דרבי אמר תמה אני היאך בטלו חונן הדעת בשבת אם אין דיעה תפלה מניין אמר רבי יצחק גרולה היא הדיעה שהיא ממצעין בין שתי אזברות שנאמר יבי אל דיעות ה' את דבעי משמעינה מן הדא יאז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא :[רבי שמעון בר אבא בשם ר"ח בל הדרכים בחזקת סכנה] רבי יונה כד הוה נפיק לאכסניא הוה מפקד גו ביתיה רבי מנא כד הוה אזיל מסחי במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקר גו ביתיה רבי חגיגא בריה דרבי אבוה ר"ש בר אבא בשם ריב"ל יכל ההולי בחזקת הסכנה . ר' אחא בשם ר' אסא כל מה ששי"ן עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך רבי פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא וההפלל אלא בוא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדינו *אחרים אמרי צורבי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל נויה ונויה רי מחסורה ברוך ה' כי שמעה קול התנוני בא"י שומע תפלה רב חסדא אמר ט הלכה כאחרים רב חסדא אמר שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות אית תניי תניי *מתפלל ואח"כ תובע צרכיו ואית תניי תני תובע צרכיו ואחר כך מתפלל מאן דמר מתפלל ואח"כ תובע צרכיו יי יעטוף ואח"כ ולפני ה' ישפוך שיחו ומאן דמר תובע צרכיו ואח"כ מתפלל ילשמוע אל הרינה ואח"כ אל התפילה דברי חכמים

מראה הפנים

בכל יכולת להדוש בה מילתא ומסתפיקא דילמא מעדיפא . וזהו שכתו בל תתיהוסל דקאמר הכא בסיס מפללו ג' תפלות תדהה בכל יום ולא סיס עוטה כגום אחת מהן וכן ר' אליעזר בעלמו ביה כפות בלא יעשם :

רבי אחהו היה מברך ברכה תדהה בכל יום . לא קאמר מה בלבה היה מברך והמחדש מעבה כרמאיה בבר הוא בכלל ברכה יוצר אור ואשר בחלו דאמרו בחלבה הלבה דלעיל מוסבר מבנתו נריך לומר כלו"ל מתיה המתים ווו היה בלבה בזוכלת בבבני ברוך הבוחה דף ס' כי מתבר אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו' המחזיר נשמות לפגרים מתים וכ' אחהו היה מתדם בה איזה דבר בכל יום :

לפני תפלתו וכו' . כבי אמר ר' יוחנן נמי בבבלי פ"ק דף ס' ובדפוסים הם עומדת דאומר יהיו לרצון וגו' לאחר ד"ח ולא מעיקרא מבום דוד לא אמרו אלא לאחר ד"ח מדבריה ואמר בגבו חדא מרבה היא . ואי"ב ר' יוחן דהבא לא פ"ל כן אלא בהאי דר' אלבבנדרי לעיל בסרק היה קומה כבלבה ר' דנה פ"ל לאחבבן לתדא מרבה ולא בבאי אמר סבא בהבלבה לעיל דאמרה מרבה היא אלא בדעת רש"י בבעלה ולא מחלק אבי לאבלא על מות ולאבה ס' מעמוד לבבי מרבוות ב"א לאחה תביב לבו ובמקם בבלאמרי אם ובעין לעיל אם ד"ם בנגד פ"י מאחוזות ובסרק היה קומה במקום אחר ביעבי אם זל' יוחן דהבא פ"ל דאמרבעין לבבבות כמו בהן בקומין בבסר אחה כן הוי

לבו ד"ש ובלבר ליבא בעמת לאיתבבה לאחר ד"ח ואמר מבויהון קומי צלותיה :

רב אמר חותך ומחולל וכו' . מוחלבה הבשיה דבחולל בבבלי פ"ג דבילת דאיהו אמר בחם מוסק ואפילו בלאחלם בבבבבה בדבבו בל הבש"ם בזה בבלפיק בבמחבת דאמרולי ובן לבמים בלבבת דבבלי ובבבר מבוחר דין זה בדבבי ובן לבא דר' יוחנן דלקמן ולולי מיבחבלל אדם וכו' עיין לעיל בפ"ק בבלבה ר' ד"ה ר' יוחנן דעתיה בתם בבלאחלי בבבלאת לבבבה בבה וכבבבבת דבחול בבבבה מבוק נמי בחם דגומרין בל סדרבה :

אן אבבן יבלת מ' ודעת אלבים תמלא . בן הוא בהוב בבקבלת ובבבה קדושים הבתוב בלן ב"ם הוא ולין דבבו בל הב"ם לבות בבמות ובשבת דבלי חיים בבי לבמוד מבלאי בבבא ולא בבבי יאמר ובבר אמר נמי בבבלי בבבבק לין עומדין דף ל"ב ע"א מבום דבבה דבעיל אחרים הבם בבבלאה בגד הקב"ם בבאיה מדבבת בבבבבו יח' ובבבה דבביבם

בחמון ב' ליודעיו מבחבי בבבן הלי ליבבא בבבא אמרי דמבלל בבבת אמרי בבבלאל :

בל מה ב"ש עובר . בלומר כבי בב"ש אומר בבעובר לבבי הבבבה בלומר בבבון בבים ובזבו בבבבבה בבבבבה בבבבבה

ומ"ש ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר גאי גדול הוא לת"ח שיתפללו והם אינן מקופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה והלה כה כל המצות שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה': [נפרק שתפלת דף מ"ג:]:

מצוה זו. ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר [ס], גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה והלה כה כל המצות כולן שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי':

מגדל עוז

ובשעת התפלה. ר"פ אין מתפללין בעומדי דמקרבי ומקום סכון ופ"ק דשבת (דף י"): גנאי הוא לתלמיד חכם שיתפלל והוא אינו מקוטן. פרק המקנה: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית וכו' עד ולאחסם אותו עד פרק המקנה. בגדים פרק ד' (דף ל"ב):

המזכר את הספרה ושרק כל שעה: [ס] כמדרש שוחר טוב כל עצמותי תאבורנה אבר דור לפני הקב"ה אני אשבוקך בכל אברי הקדים כדם מהנה עד בחזה אני בשרם הרציתי כגבר הלב כל זמן שאני קורא ק"ש שנאמר הזו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך על ד' ומאמלת בה אני בשרם הרציתי כגבר לאיתה הרציתי כדי השמאלית בגבר לבו כמנן ק"ש ע"כ:

סליק הלכות ציצית

הלכות ברכות

מצות עשה אחת. והיא לברך את השם הגדול והקדוש אחר אכילה. וביאור מצוה זו בפרקים אלו

פרק ראשון

כסף משנה

פ"א א מצות עשה מן התורה וכו'. כתב רבינו נסים"ם לשון הטופסתא ברכת המזון מן הכתוב שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך. ואינו תיב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר ואכלה ושבעת וברכת. ומרבי טופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו: **ב** ומרבי טופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו. ואפילו נתבוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה. וכן אם הרית רית טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו. וכל הנהנה כלא ברכה טעל. וכן מרבי טופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה. והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. ומבעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית: **ג** ובשם שמברכין על החייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה. וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא חמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה: **ד** נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים. ברכות הנייה. וברכות מצות. וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא חמיד ולידאה ממנו: **ה** ונוסח כל הברכות עדא וכית דינו תקנום. ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה. יוכל המשנה ממטבע שהטבעו חכמים כברכות אינו אלא טועה

א טור ס"ח בית קפ"ח ומ"ש סעיף כ"ז: ב טור סי' ר"י ומ"ש סעיף כ"ז: ג טור סי' קפ"ח:

המעבר ובגיעתם לא"ם שהיא מטעמת מזונא מחלה מן לם ולא כן ברכה ולא הקדמה לאזנו ברכה. ולכן כ"ל דבגיעו דיק לשאת המוטעמת (ברכות ח"ב): דקמתי ברכה מזון מן המוזנים כגלמאל אכלנה ושמעתם ליה דאמרתם מדקנו ושבעתם ודן לן דבר שבעתים אלא מי מיני דבן: ולא כל אלמר מלקנה ברכיות ומזון שיאכל לן: בפרק המקנה (דף ל"ע). ר"ל מ"ל מאל כל אלא לבד אלו דאמרו אל ר' יאמר מנרכן (שם דף ל"ב) ומקוף ל"ל ר' יהודה ר"י אומר ר"ל סיי כמיר כמיר עכ"ל ר"ל סיי כמיר מזון דשקלה לגרמיגמל מלר ליה שיעורא: ולגי ברכה כמיר מזון גדול בעינן דאם לא אכל. ופרש"ש אלר ליה שיעורא: ולגי ברכה מיר מזון הלכן כמיר מזון ולכלה כמיר. ולכה הרי"ף ס"מ דאל מגדל עוז

ז"א א מצות עשה מן התורה כו'. עד מנכן לפרוי. פרק מי שתמו (דף ל"ח) ולכון המוכמה לברך עד שיאכל. פרק המקנה מן המוזנים עד שלמתר ואכלת ושבעת וברכת ע"כ: **ב** ומרבי טופרים לברך עד שיאכל. פרק מלר מנרכן (דף ל"ח): ומסמעת בו' פר לרביות. פרק הלה קולא (דף ר"ב): **ג** ובשם שמברכים כו' עד עשה אותה. פרק קמא דסוכה (דף ל"ז): **ד** ר' ובדרכות רבות כו' עד ולגרמ מנמנו. פרק הרואה (דף ל"ב): **ה** ד' ונוסח כל הברכות כו' עד לגבון אין מוסיפין

הגהות מיימוניות

יא [ס] והיא שברא המלאכה אשבחיה לדב קבוצא כי משמע שכרת רון של מעלה כיעריטה כמאיל בעיון רחמנא עשיתא. מרי' דהיו רוקא בחיים שהי תלולים במלאכים אריבע כנפות אף כלא מצות ולאיבר הוו ראוין לעוסק אבל אין אנו תולין בכן אא"כ ילבש אדם לצוותה: [ס] דרך ציצית לחברכון של נרתם אמנא שם ומלכות אמר בין שמעא יי אחד המזכר את הספרה ושרק כל שעה: [ס] כמדרש שוחר טוב כל עצמותי תאבורנה אבר דור לפני הקב"ה אני אשבוקך בכל אברי הקדים כדם מהנה עד בחזה אני בשרם הרציתי כגבר הלב כל זמן שאני קורא ק"ש שנאמר הזו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך על ד' ומאמלת בה אני בשרם הרציתי כגבר לאיתה הרציתי כדי השמאלית בגבר לבו כמנן ק"ש ע"כ:

כסף משנה

ג"א א מצות עשה מן התורה כו'. כתב רבינו נסים"ם לשון הטופסתא ברכת המזון מן הכתוב שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ואינו תיב מן התורה כו'. פרק מי שתמו (ברכות דף כ"ו): דרש רב עוירא אמר הקב"ה וכי כל מאן פנים לשמאל שמכתמי לשם כמורה ומלכות ומנכות והם מדקדקים על עלמם עד שיש ומר כבילה. ומפקר רבינו בפקים מתני ומכתוב עוד כזה בפקים:

ב ומרבי טופרים לברך על כל מאכל וכו'. ר"ם מלר מנרכן (שם דף ל"ב) אמרו דלעולם לם מק"ו ומם כמשום שבע מבנן בכשות רבנן לא כ"ם. ומכתי הטופסות דלמו דלמו ק"ו אם מלא ברכה דלבנינו מה"ל דרבנן ומסבור מה בפ"ב. ומ"ש ומפילו מתבון לאכול לו לשתות כל שהוא מברך ומאח"כ יהנה. כן כתב רמ"ם והטור: כפרק הרואה והרשב"ם והמ"ב בפרק מלר מנרכן משום דאסור ליהנות מבשה"ע בלא ברכה: ומ"ש וכן אם הרית הרים וכו'. כפרק מלר מנרכן (ברכות מ"ב). ומ"ש וכל הנהנה וכו'. בריתתא ר"ם מלר מנרכן (שם ל"ה):

וכן מר"ם לברך אחר כל מה שיאכל וכו'. כתם פרק מלר מנרכן לאמרו דלעולם בכל ברכה מלמנרו מלמנרו ומלמנרו ומלמנרו ומ

אלמנה ומגדל מים

אלמנה ומגדל מים אלמנה ומגדל מים אלמנה ומגדל מים

הרה"ג ר' שמואל קהתי הכהן ראש ישיב"ו
תל"ד

סימן פ"ז

שאלה: מי שלפני כל ברכה מהרהר כל הברכה מה שרוצה לברך, האם יש חשש של בדכה לבטלה מה שיברך אח"כ למ"ד דהרהור כדיבור דמי.

תשובה: א) זה פשיטא דאם אינו מכוין גם שם ומלכות אינו כלום כדקיי"ל (נסי' רי"ד) דבלי שם ומלכות אינו ברכה וצריך לחזור ולברך, והשאלה הוא אם כוון כל הברכה ממש ואפילו בלה"ק הרהר הגה אבן קיי"ל [נסי' ר"ו ס"ג] דאפילו שאר הברכות צריך שיוציא בשפתיו, ואפילו להפוסקים דס"ל דיצא בדיעבד ע"י הרהור כמו שהביא הביאור הלכה (נסי' ס"ב ס"ג) וקיי"ל (נסי' ר"ו) שם דאפילו בירך בכל הלשונות יצא וא"כ יצא.

מ"מ נראה דלא יצא בשאלתינו, לא מבעיא להפוסקים דס"ל דגם מצות דרבנן צריכות כונה דלא יצא דהא כיון שרוצה לברך בדיבור ומכוין פירוש המילות לפניה כדי שיוכל לברך אח"כ ודאי דלא מכוין לצאת בהרהור גרידא.

ואפילו להני דסברי דבמצות דרבנן אין צריכין כוונה עי' נסי' (ס' ס"ד), מ"מ במה שמכוין לברך אח"כ הוי כמכוין בפירוש לא לצאת דלא יצא, דומיא דס"ל להט"ז דהמברך עם קטנים לא יצא אפילו למ"ד דמצ"כ דהוה כמכוין בפירש לא לצאת עי' במ"ב (סי' ס' ס"ק ט') ובביאור הלכה שם מה שדן בדברי הט"ז. וכ"כ האחרונים דאפילו מרומה דחל במחשבה מ"מ כשרוצה להפרש ממש אינו חל במחשבה עד שיפרש עי' שו"ת עקבי מיים ובענין הרועים להמהרש"ם.

ב) ועוד נראה לחדש דאפילו להני דסברי דהרהור כדיבור דמי היינו דוקא אם מכוין שיהא ההרהור כדיבור.

וכה"ג אי' בשו"ת רע"א (סי' ל') לגבי כתיבה כדיבור דלא נחשב כדיבור אלא במכוין שיהא כדיבור. וע"כ כאן דאינו מכוין שיהא מחשבתו כדיבור ואדרבה מכוין לברך אח"כ בע"פ ודאי אין שום חשש ויכול לברך אח"כ.

ושוב בא לידי ס' קהלת יעקב על מס' ברכות ועיי"ש סג"כ הביא ראיות דהרהור כדיבור הוא רק במכוין שיהא כדיבור, ומתרץ בזה דלמ"ד דהרהור כדבור אמאי לא חשוב להפסק במה שחושב באמצע התפלה בדברים אחרים כמו דקיי"ל דמי ששומע באמצע שמו"ע דברים שבקדושה ישתוק ונחשב כאילו עלה עמהם, וע"כ דרק כשמכוין שיהא כדיבור הוי כדיבור משא"כ בחושב באמצע שמו"ע בדברים אחרים דאינו מכוין אז שיהי' כדיבור לא נחשב כהפסק עיי"ש.

העולה להלכה: אין שום חשש אם מהרהר לפני שמברך כל הברכה שרוצה לברך.

סימן פ"ז

שאלה: מי שאינו יודע נוסח הברכה של תפילת הדרך בע"פ או נוסח של שאר ברכה ואין לו סידור שיאמר מתוכו, האם יכול לומר נוסח משלו מענין הברכה.

תשובה: נראה דאם אינו יכול לומר הנוסח שבנעו חז"ל יכול לומר נוסח משלו ובלבד דהפתיחה והחתימה של הברכה יהיה בשם ומלכות כתקנת חז"ל. דעי' ברמב"ם (בפ"א) מהל' קר"ש וז"ל כללו של דבר כל המשנה ממטבע שבנעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמבנע, וכ' הכ"מ (בפ"א) מהל' ברכות דוקא אם פתח בברכה במקום שלא תקנו לפתוח, או חתם במקום שאמרו שלא לחתום, או שחיסר מברכות האמצעיות החתלת הברכה שמחתלת בשו"מ, או שלא סיים בשם, אבל אם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה אפילו חיסר כמה חיבות יצא בדיעבד הואיל והיה בה שם ומלכות וענין הברכה, לבד החיבות שפרטו חכמים שהם מעכבות כגון שלא הזכיר ברית וחורה בבהמ"ז ומשיב הרוח וכיו"ב עיי"ש והביאו המ"א (בסי' ס"ד) ובסי' (קפ"ז) וכן הביאו המ"ב (בסי' ס"ח סק"א) עיי"ש.

א"כ ה"נ כיון דאינו יודע נוסח הברכה כמו שתקנו חז"ל הוי כדיבבד ויכול לומר נוסח מעצמו שהוא מענין הברכה ובלבד שיזכיר שו"מ.

ועי' ג"כ בט"ז (סי' קפ"ח סק"ד) דמי שאינו יודע נוסח הברכה כמי ששכח רגה, שנתן שבחות למנוחה צריך לחזור לראש כיון שאינו יודע לתקן החיסרון אלא אם כן יודע ההתחלה והסיום אף שאינו יודע הנוסח כראוי אינו צריך לחזור בסביל זה.

העולה להלכה: אם אינו יודע לומר נוסח הברכה יאמר נוסח מעצמו שהוא מענין הברכה ובלבד שיזכור שו"מ, והתחלה והסיום יהיה כראוי.

(7)

[ה]שם הוא אומר כנגדם אין אני אלא אלו שבמקום אחר אלא שהיה מקום אחר לפניהם ולפני אחרים
אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אמר רבי אבא אמר רבי יוחנן אמר רבי שמעון בן יוחאי אמר רבי אלעזר
בן עזריה אמר רבי אלעזר בן ערך אמר רבי יוסי בן חלפתא אמר רבי אלעזר בן מנחם אמר רבי אלעזר בן
יעקב אומר אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו
אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא
מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין
מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי
מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר לבא לידי מעשה אם אין מקרא יוצא מידי פשוטו אי אפשר
לבא לידי מעשה

ומפקיע בין הקישה לגבוהה ומיהו בהא אחת נמחר דהיום לגמחלה קאמרינן כלומר סיני מחקן רבי אבהו מלחתו לחתו לאמשוך כון
שבריה לקישה לו נמי בין הקישה [ג] לשברים הנמי בשמחבות לחמלה אבל מיכלה קמייתא מיהת קשה: **וְלִפְיכָך** פירשו רבי קמחי לון
בדבו אלה אחה כחה מלחה אלהיה ולומר לנשוף אבל מלחה לו אלה לחמלה בשום אבי ובי מחמה מלחה בלחמלה
לימי לאריך בשביה כשיום אלו אחרי אחרון בנכסי אבי חיבון אחרון ל"ל דאמר אלון אישור לחקישות לחמלה אלהים לה לה לאחרון אחרון
ר מצוה רשי"

(ה) **נמ' אר"י ישמע מ"מ חקיעות במ' שעות** חקיעה [ד] ביום יצא חניא נמי הבי שמע תשע חקיעות
בב"מ שעות [ה] יצא מחשיעה בני ארם בארח
לא יצא חקיעה מזה ותרועה מזה כוח ארד
לא יצא ואפי' בסדרנין א ואפילו ל' הוים בולו
ומי אבר רבי יוחנן הבי ואאבר ר' יוחנן משום
ר' שמעון בן יהוצדק בחלל יוכבמילה אם
שהה בדי לנמר את בולה חוזר לראש לא
קשיא הא דידה הא הדבוה וקיימא לן כרבי
יוחנן דאמר אפילו בחשב שעות ביום יצא
וכחלל ובמילה נמי אעפ שהה בדי לגמר
את בולה אינו צריך לחזור לראש אלא קורא
במקום שפסק: הנו דבנן (ו) חקיעות אינן
מעכבות זו את זו וברכות אינן מעכבות זו
את זו חקיעות וברכות של ראש השנה ש
יה"ה מעכבות זו את זו מאי שנא ר"ה יה"ה
ברכה דאמר רבא אמר להן הקב"ה לישראל
אמרו לפני בראש השנה מלכיות וזכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני
עליכם וזכרונות כדי שיעלה וזכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר: (ז) **מתני' מי**
שכיך ואדר בר נזרמן לו שופר חוקע ומריע ותוקע שלש פעמים
(ח) **נמ' מעבאר בר יוחנן אר"ב נזרמן לו שופר אבל אין ליה שופר מעיקרא כי שמע**
לרו אסרת ברכות שמע לרו אבר רבא לא אמרו אלא בדבר עיר תניא נמי הבי
בשהוא שמעון שומע על הסדר ועל סדר ברבות יחיד שלא הקע תבריו ב תוקע לו
ויחיד שלא בירך אין חברו מברך לו מצוה בתוקעין יחיד מן המברכין ביצד
שרי עירחות בארת תוקעין ובארת מברכין הולכין למקום שרוקעין ואין
הולכין

(ט) **נמ' מעבאר בר יוחנן אר"ב** ביום יצא חניא נמי הבי שמע תשע חקיעות
בב"מ שעות [ה] יצא מחשיעה בני ארם בארח
לא יצא חקיעה מזה ותרועה מזה כוח ארד
לא יצא ואפי' בסדרנין א ואפילו ל' הוים בולו
ומי אבר רבי יוחנן הבי ואאבר ר' יוחנן משום
ר' שמעון בן יהוצדק בחלל יוכבמילה אם
שהה בדי לנמר את בולה חוזר לראש לא
קשיא הא דידה הא הדבוה וקיימא לן כרבי
יוחנן דאמר אפילו בחשב שעות ביום יצא
וכחלל ובמילה נמי אעפ שהה בדי לנמר
את בולה אינו צריך לחזור לראש אלא קורא
במקום שפסק: הנו דבנן (ו) חקיעות אינן
מעכבות זו את זו וברכות אינן מעכבות זו
את זו חקיעות וברכות של ראש השנה ש
יה"ה מעכבות זו את זו מאי שנא ר"ה יה"ה
ברכה דאמר רבא אמר להן הקב"ה לישראל
אמרו לפני בראש השנה מלכיות וזכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני
עליכם וזכרונות כדי שיעלה וזכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר: (ז) **מתני' מי**
שכיך ואדר בר נזרמן לו שופר חוקע ומריע ותוקע שלש פעמים
(ח) **נמ' מעבאר בר יוחנן אר"ב נזרמן לו שופר אבל אין ליה שופר מעיקרא כי שמע**
לרו אסרת ברכות שמע לרו אבר רבא לא אמרו אלא בדבר עיר תניא נמי הבי
בשהוא שמעון שומע על הסדר ועל סדר ברבות יחיד שלא הקע תבריו ב תוקע לו
ויחיד שלא בירך אין חברו מברך לו מצוה בתוקעין יחיד מן המברכין ביצד
שרי עירחות בארת תוקעין ובארת מברכין הולכין למקום שרוקעין ואין
הולכין

ומתני' מי שכיך ואדר בר נזרמן לו שופר חוקע ומריע ותוקע שלש פעמים
(ט

מבנה אחרונה לאסר לומר דלהא דר"ל מוספלה קלי דאמר אתא"כ חזרו הדברים ליושן והגו כברלאמה אסתם עוברין והאבלים עומדין וקרי לה מבנה אחרונה נגד תקנת ר' יוסי בן חלפתא :

הלכה ג מתני' נשים ועבדים פטורין מק"ש . ואע"פ שהיא

מלות עשה תורה אור

שהזמן גרמא ולמאי דלעיל לאסעיר לאסמעינן הא קי"ל דמ"ע שהזמן גרמא כשים פטורות סד"א הואיל ולית בה מלכות אמיש ליתיהו קמ"ל ותפילין אף למ"ד שהן מ"ע שהזמן גרמא דשבת אלא זמן תפילין וכן לילה אחד מ"ד סד"א נקיש תפילין למזוזה מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין קמ"ל דמקיש תפילין להלמוד תורה הואיל ואיתקשו בשתי הפרשיות להדדי כפ' דלאמרה דכתיב וקשרתם וקשרתם וכפ' אביה וקשרתם ולמדתם אותם וגו' מה תלמוד תורה נשים פטורות דכתיב בניכם ולא בנותיכם אף תפילין דכתיב בניכם ולא בנותיכם :

אמר ר' חנינא בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין משרבה תחרות ביציפורין התקין ר"י בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבלים עומדים א"ר שמעון הדוספתא חזרו הדברים ליושנן :

הלכה ג מתני' *נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכה :

גמ' נשים מניין יולמדתם אותם את בניכם אל בניכם ולא את בנותיכם. עבדים מניין שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר. קטנים מניין ילמען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה. וחייבין בתפילה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו. ובמזוזה דכתיב יוכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. וברכת המזון דכתיב יואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. *תמן תנינן ' כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים והנשים פטורות וכל מ"ע שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין *אי זהו מצות עשה שהזמן גרמא כגון סוכה לולב שופר ותפילין ואי זו היא מצות עשה שאין הזמן גרמא כגון אבידה וישלוח הקן מעקה וציצית *ר' שמעון ' פוטר את הנשים ממצות ציצית שהיא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי

פידוש מבעל ספר חרדים

כבכבסה בתנכב דלאמר ר' מניאה לא בשים חייבת ולא בשאר דאסיבת קלי דאסיבת כלאה כבוהה שאינה נוהה אם בשים לא כלו מחמת הלבל שעודנין בס"ל ובזה תבוחלים דבריי הרמב"ם ובדברי הרא"ש ז"ל כל ל' ול' כפי שדיבו דבהר הרמב"ם בפ"ד מהל' ק"ש בהל' ו' כני הדם הטומדים בטוהר בשעתים שהן ראוין עני אלהיבלים עוברין מק"ש והמקנים מוחל ואינם רוחים את הלבלים חייבים בק"ש בתקנתן ובתם על זה הראב"ד ז"ל הוקה בלתון פלריכין לדלות פני הלבל שבם הרויים בעיתים וסם הקרובים אלו ב"ש מבואר הוא בוגרא בראב"ד בשיבים בסלא אים דאמרבמו הר' יהודה לאומר אלהי ולתומרת דהוקא אוהן שבלון מחמת הלבל וסם הבריבון בכל וסם הקרובים שלו ובדבתב גם כזה בפי' הר' יונה דאים דאמרי הבלבון מחמת הלבל הייבו בקרובין ומשפחה בלבד הראיה מחמת הלבל אוהן בוקא בקלתו בעיתים לדעת הראב"ד ב"ב ובין הר' יהודה לאומר של דברי מ"ק אלמי ולאומרת הוא עבק בחומר המחמת ליה דלתו בלשונני אלהי. אבל דעת הרמב"ם הר' יהודה לבלבו הוא דאמרי הבלבון בהראב"ד ע"ש :

אמר ר' מניאה בראשונה היו משפחות עומדות וכו'. כך הוא כתוב גם בן בפרק ג' דמכדרין. ומבואר הוא דמילוי הכתובות יש בלן ופשוט המוכח הוא ובמו ממבואר בפנים. וכך היא הגי' בבבלי פ"ב דמכדרין דף י"ט ע"א בראשונה היו אבלים עומדין ובל הפם עוברין ובין כ' מפשפחות מיבבלים מתבבדות זאת לומרת אלי עובדת אבלה וכל' ומלה בתקנון שיהו הפם עומדין והאבלים עוברין. וכן פ"ב לדיך לגדול בלן בעין זה המשום מחרות שיהם לעומדין מין המשפחות התקין ר' יוסי שיהו מתפחות עומדות וכו' מפני הבלום :

נשים מנין. אע"ג דר"ש מ"ע שהזמן גרמא הוא אפ"ה בני מנין משום דסם דבשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא ממתילין הוא דילפינן לה בלאמרי' בפ"ק דקידושין ובלבן בני תפילין ובמזוזה ומן ולקמן מולמדתם וכו' ושיהו דמ"ה לימתום מהלי קרא ' ומקשינן תפילין לתלמוד תורה בלאמר לשון בפ"ב :

עבדים מנין. לי ליתא דאות ליה לאמר תלמודא ג"ש דלה לה מתמה הוה קשה דלמה לי קרא בעבדים מיעוט דאיכא דבר הוא מעוט שבתבה הייבת בה בעבד מיהו בה אין לו מלוה שלאין אלמה בלמלות ובמה בה אין בעבד מיהו בה בדרבין בפ"ם חילן בה ד"ל לענין דאיש בחבר בני בעין אלי דבבא אלא בבבא בבר לאמר מלה בלבלה בבלבה ל"ל מתני' עבד עבדי הקנה בלבלה ובו' מבמא דאת אלמה בלבלה ל"ש בלה לה לאמר הוא דבלבלה אלמה בלבלה בלבלה בלבל

שהרי כסות לילה פטור מן הלילית. תלינו לוכשו ביום: פעמון דרכנן מעמון דרכנן ז שכן *אם היתה מיוחדת לו ליום ולילה שהיא חייבת בציצית ולתני ז *כל מצות שאדם פטור מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא דתנינן ז כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אפי' אם יצא מוציא א"ר לייא שנייא היא ברכת המזון דכתיב בה *ואכלת ושבעת* ובירכת את ה' אלהיך מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אטרו לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו לא מסתברא בתפילה שיהא כל אחד ואחד מכשכש רחמים על עצמן[מה בין סוכה ומה בין לולב סובה אינה מעונה ברכה אלא ליליי "מ הראשון בלבד לולב מעון ברכה כל שבעה ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין אמרין מה כין סוכה ומה בין לולב סובה נוהגת בלילות ובימים לולב אינו נוהג אלא ביום התיב רבי יעקב דרומיא דרי תלמוד תורה נוהג בלילות כבימים מי כדין סוכה איפשר לה ליבטל ת"ת איפשר לו שלא ליבטל. *תני אכל אמרן ז אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן א"ר אחא בשם ר' יוסי בי ר' נהוראי כל שאטרו בקטן כדי לחנכו תיפתר בעונה אחריתן אמן כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה

תחה אור

דקתני דמברכין עליו כל שבעה והלא מניסס טהרים כל שבעה והדרי קתמרי דהיינו טעמא דסוכה טהגת בלילות כימים ומכיון שביכך עליה בלילי י"ם רלתון יולא בברכה זו כל שבעה שהרי כסות לילה פטור מן הציצית א"ר לייא מעמון דרכנן ז שכן *אם היתה מיוחדת לו ליום ולילה שהיא חייבת בציצית ולתני ז *כל מצות שאדם פטור מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא דתנינן ז כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אפי' אם יצא מוציא א"ר לייא שנייא היא ברכת המזון דכתיב בה *ואכלת ושבעת* ובירכת את ה' אלהיך מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אטרו לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו לא מסתברא בתפילה שיהא כל אחד ואחד מכשכש רחמים על עצמן[מה בין סוכה ומה בין לולב סובה אינה מעונה ברכה אלא ליליי "מ הראשון בלבד לולב מעון ברכה כל שבעה ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין אמרין מה כין סוכה ומה בין לולב סובה נוהגת בלילות ובימים לולב אינו נוהג אלא ביום התיב רבי יעקב דרומיא דרי תלמוד תורה נוהג בלילות כבימים מי כדין סוכה איפשר לה ליבטל ת"ת איפשר לו שלא ליבטל. *תני אכל אמרן ז אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן א"ר אחא בשם ר' יוסי בי ר' נהוראי כל שאטרו בקטן כדי לחנכו תיפתר בעונה אחריתן אמן כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה

כלומר על כל נטילה ונטילה על כל יום ויום שכל מ' ומ' בפני עצמו הוא וכדלקמן: ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין ואחרין מה בין סוכה ומה בין לולב. כלו' דהיא גופה הוה קא מ"ל להו מאי שנא סוכה דקתני התם שאין מברכין עליה אלא בלילי י"ט ראשון בלבד ומאי שנא לולב דקתני דמברכין עליו כל שבעה

ע' תוס' קידושין לד ד"ה ואפילו ר"ה כה

כל יום ויום בפני עצמו: תני. בתוספתא שם ומייתי לה לקמן פ"ג דסוכה ופ"ג דר"ה: לא כן וכו'. כל שאמרו חכמים מהאמת בקטן לא אמרו אלא כדי לחנכו כגון סוכה שחייב לחנכו וכן לולב וציצית בזה מהאמת שהגיעו בקטן שהגיע לחינוך וכיון שהגיע בעצמו איקר הוא מוציא את אביו דקס"ד דהקטן הוא שמברך לבדו לאוציא לאביו: תיפתר בעונה אחריתם. ולי"ג אמן וכן ליתא להא בר"ה שם כלומר הכא במאי עסקינן שהגיע עונה

מראה הפנים

דהכא ס"ל דבעיא בתמרו ברמוריהם הוא וכן בשם חייבום בברכת המזון מדאוריתא ובזה מוכן דברי כראב"ד ז"ל בפסגות פוף פ"ב מהלכות ברכות בשיים שם ואיתא בירושלמי פ"ם ובפ"ם לא ביאר כלום בזה ומפה שבאמתי יבאתר לן דהא בפא מלוא ובמאי דפליגו הראבי"ם והראב"ד דבראב"ד דבתמרו הוא ומקום לסמוך על פה דאתמרינן פרק ג' מאכלין ולכוונא דבוסק בעת מדאוריתא הוא ומקום לסמוך על פה דאתמרינן פרק ג' מאכלין ולכוונא דאתמרים פר שאכל כיים דגן שלבן דחי לשעתא דרבינא דהתם ובמקן לפא בריתא ולא ר"ה: בדמני מלי ס"ם דבכא אומרן לנו ביאור זה בפרקים הבאים לפניכם בס"ד:

שהרי בסוס לילה שפור מן הלילה. בכר בתמרי בפקומו בס"ם הקדושין דהא דמתיין ברה"ם ז"ל בהלכות קטנים שהם לאמר בכא דבמיוחד מלוא מילתא דמרקאמר בסוס לילה פטור מבסא הא בסוס מיוחד ליום חייב לפי' לוכשו בלילה וכ"כ בסוס שם מדרבנן הוא כדבר לו ד"ם בפלגין וציצית וכו' לפוכיח בן ולוכיח דר"ם הקי"ל בחיים בתלי' דבלילה אין בזמן בלבד לחיים בה בלילה ולא בלבד בלילה ולא בלבד בלילה ולא בלבד

שו"ת קנין תורה הלכה - חלק שני
הרה"ג ר' אברהם דוד הורוביץ צד"ל

ב

בתפילת הדרך אם שנים נוסעים יחד לכאו' אין אחד יכול להוציא חבירו אם חבירו יודע הנוסח בע"פ או שיש לו סידור דהלא תפילה היא וא"א להוציא את הבקי ע' במ"ב ר"ס קב"ד דאפי' בדיעבד אינו מוציא את הבקי והעולם מקילים בזה לצאת בתפה"ד של חבירו.

הנה התוי"ט (בסומ"ס ר"ה) הביא מד' הר"ן בשם הירושלמי בשעה שאינו מוציא את הבקי משום דתפילה מסתבר שיהא כ"א מבקש רחמים על עצמו, וביושלמי דר"ה ולא בסוף פ"ד דברכות לא מצאתי ד"ז לענין שלא להוציא את הבקי רק בפ"ג דברכות ה"ג כתב כן בהא דנשים עבדים וקטנים אע"פ דפטורין מק"ש ותפילין חייבין בתפילה כדי שיהא כ"א ואחד מבקש רחמים על עצמו ע"ש, וממילא אפי' לד' הר"ן בסיב ד' הירושלמי גם לזה שלא יוציא את הבקי כ"ז רק בתפילות הצמ"ע שהקנו לכ"א משלחן ג"פ ביום משא"כ תפילה קצרה כזו של תפיה"ד הבאה רק במקרה של הליכה בדרך לא מסתבר שיהי' בכלל זה ומסברה שאפשר להוליא כמו בכל הברכות, דכן מחלק שם בר"ה ובפ"ד דברכות בירושלמי בשם ריו"ח דהלכה כר"ג דש"ן מוציא גם הבקי באילין תקיעתא דהיינו מלכיות זכרונות ושופרות אחר שהתפלל בעצמו את הצמ"ע דר"ה דד' ברכות ועוסה"ע.

וביותר בענין תפיה"ד הנה הב"י עמד ע"ד הרמב"ם בתמו' שלא הזכיר תפיה"ד רק בפ"ו מברכות כי שבשילא מן הטור בשלו יאמר מודה אני כו' וכשם שהוצאתני לשלו כך וכו' ולא הזכיר בה התימה ע"ש, ובגל"ח ברכות (לי ע"א) תמה ג"כ ע"ד הרמב"ם בזה וסיים ותמהני על כל גאוני בלו שלא הרגישו בזה ונעלם ממנו לפי שעה שהב"י ראם גושאי כלו הרגיש בזה, והפר"ח (בסי' ק"י סק"ד) אחר שהביא תמיהת הב"י כי דדעת הרמב"ם דהגמ' דתפה"ד שבפי' תפילת השחר דמסיים בה בא"י ע"ת כ"ז רק במקום סכנה דכילה סוגיא דהתם בהכי אזלא וכו' ולענין הלכה נ"ל עיקר כד' הרמב"ם דספק ברכות להקל עכ"ד, וע"ע בלפנת פענח ע"ד הרמב"ם (פ"ז מה' תפילה ה"ו) שכ' דלדעת הרמב"ם יוצא תפה"ד בברכת המכין מעדי גבר דכ' שם המהלך לאחת בדרך מברך המכין מעדי גבר ע"ש, — ומכ"ז יש לראות דאם כי אנו אין לנו רק ד' הטו"ע אין להזניח מי שהם לעצמו מכל הנ"ל ויוצא בברכת תפה"ד של חבירו, וכפי הנזכר במנהגי מרן הקדוש בעל דברי חיים מצאנז זי"ע גם כן אמר תמיד תפיה"ד בצמ"ע בברכת שומע תפילה.

ג

נסתפקתי ביומי דחנוכה היות פה בבתים חדשים לא נמצאים פתחים כהונן המחויבים במזוזה ומפני חומרא קובעים מזוזה אם בפתח בעין זה נבון להדליק נ"ח (בשמאל) דלכאו' אין זה מסובב במצות וצ"ע ואחכה לתשובתו.

בגמ' ובוע"ע לא נזכר הענין שיהא מסובב במצות ולא הרמב"ם רק כתבו דאם אין מזוזה בהפתח ידליק בימין כהמ"ד בגמ' בימין רק בשאילתות הוסיף ובעה"ב בעלית מצוות באמצע שמזה דיוקן כדי שיהא מסובב במצות, וכנה לא אמרו שיהא מסובב מקיום מצות שנדייק מזה דאם הפתח אינו מחויב במזוזה מדינא אינו להענש דאפי' אם מחומרא הגית שם מזוזה סו"ם מצוה היא וכד' המיוחד בפי' תכ"ג משרשי המצוה להיות זכרון לאדם באמונת השי"ת בלאתו ובבואו שיך גם בזה ולא גרע ממש"כ התוי"ט בכלים (פי"ז מע"ז) במש"כ במשנה ומקל שיש בו בית קבול מחזה, ואפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם ומשבו זה למצוה ולשמירה לבם ע"ש וממילא דמקרי ג"ז מסובב במצות. ובעיקר מש"כ דבבתים החדשים אין פתח המחויב במזוזה ורק מחומרא קובעים מזוזות קשה לי לגייר שיהא פתח פעור ממזוזה רק דכמ"פ קשה לקביע מחזה ע"י שהגדים הם מלבן או ממתכות, אבל זה אינו גורם פעור ויש לחפש עצה באיזה אופן לקבוע המזוזה.

סימן קכ

העדות לקונט' תורת חסד

בס"ד ב' שבט תשל"ח לפ"ק שטראסבורק יצ"ו

לנכון הגיעני קונטרסו הנחמד תורת חסד אשר פיו פתח בחכמה לסדר דבר דבר על אופניו בהלכות השייכים לחולים ולרפואתם וכבקשתו עברתי ע"פ כלו ובודאי שיש עוד להוסיף בהנה וכחנה ובכמה

ז

אם יש לברך על שתיית מים כשאינו צמא ומתכוין לשמירת הנוזלים בגוף

א) על מ"ש כת"ר בדין השותה מים כדי לבלוע כדודי רפואה שאין צריך לברך הוא אמת ונכון, כי השותה מים לצמאו שנינו, וכך נפסק להלכה בשו"ע סימן ר"ד סעיף ז', והטעם פשוט שאם אינו צמא כלל ושותה מים לסבה כל שהיא אינו נהנה כלל מאותה שתיה. אלא שמה שכתב כת"ר בשם ספר אמרי־אמת שמי שאינו צמא עתה ושותה כדי שלא יהיה צמא לאחר זמן כמו שנוהגים בערב יוהכ"פ ששותים הרבה וכו' שצריך לברך, הוא באמת חידוש גדול, וצריך עיון כי שתיית ערב יוהכ"פ אינה כדי למנוע צמא למחרת, אלא כדי שלא יגיע להתיבשות מתמת הצום, ושתיה מרובה בעריוהכ"פ מסייעת לשמירת הנוזלים בגוף, ומהיכא תיתי לבדך על שתיית מים, שלא זו בלבד שאינו נהנה, אלא שאף גם זאת אולי מכבידה עליו ושותה הוא כמעט על כרחו. ולענ"ד יש חשש ברכה לבטלה, וטוב יותר למי שחושש ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה, לטעום דבר שכרכתו שהבל שהחיך נהנה, כחתיכת סוכר וכדומה וישתה אחר כך. או שישתה מיצים וסירופים שהחיך נהנה מהם, שגם הם מועילים לשמור על נוזלים בגוף. ואדרבא הוכח בנסיונות שנעשו, שקל יותר לשתות משקה טעים בכמויות גדולות יותר משתיית מים. אך עכ"פ אין לברך לענ"ד על מים כשאינו צמא כלל.

(עיין עוד לקמן סימן ע"ב).

ספר שו"ת הלכה - עיה חיים
הרא"ל ר' חיים דוד הלוי נלמן
(13)

ח

תפלת הדרך צריכה להאמר ע"י הנוסע עצמו ואינו יוצא בשמיעתה מאחר

הנני מאשר קכלת מכתבו מיום ה' לסדר "לזרעך נתתי את הארץ הזאת", בשאלתו בדין תפלת הדרך שכיום נהוג שאחר הנוסעים אומרה בקול רם והשומעים עונים אמן ויוצאים בזה ידי חובתם. ושאלת בב' היא שבתפלה אין ארם מוציא את חבירו ידי חובה משום שכל ארם צריך לבקש רחמים על עצמו, רק מי שאינו בקי יכול שליח־ציבור להוציאו כשמתפללים במנין וכו'. וכונת כב' ברורה שרין תפלת הדרך כדין תפלת י"ח, וצריך כל נוסע לומר בעצמו תפלת הדרך.

והנה בהשקפה ראשונה נראה לי שדברי כב' נכונים מאר. ולכתחלה ודאי שכך ראוי לנהוג. והפשתי בספרים שברשותי ולא מצאתי מי שדבר בזה. וחתננו הרה"ג שלמה לוי שליט"א חיפש ומצא שכבר דן כזה בעל "קנין תורה" (להגרא"ר הורביץ). וראיתי לו שהביא תחלה מה שכתב הרב תוי"ט בסוף מס' ראש־השנה דברי הרן בשם הירושלמי בטעם שאינו מוציא בתפלה את הבקי, משום דתפילה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ואח"כ כתב שלא מצא רבר זה בירושלמי וכו' רק בפ"ג רברבות ה"ג בתב כן בהא דנשים עברים וקטנים אעפ"י שפטורין מק"ש ותפלין חייבים בתפלה כדי שיהא בל אחר ואחר מבקש רחמים על עצמו. (והוסיף) וממילא אפילו לדעת הדן שהסיב רברי הירושלמי גם לזה שלא יוציא את הבקי, בל זה רק בתפלות השמונה־עשרה שנתקנו לבל אחד מישראל שלש פעמים ביום משא"כ תפלה קצרה בזו של תפילת הדרך הבאה רק כמקרה של הליכה ברך לא מסתבר

שיהי׳ בכלל זה, ומסברא שאפשר להוציא כמו בכל הברכות, דכן מחלק שם בראש־ השנה, ובפרק ד׳ דברכות בירושלמי בשם ריו״ח דהלכה כר״ג דש״צ מוציא גם הבקי כאילין תקיעתא דהיינו מלכיות זכרונות ושופרות אחר שהתפלל בעצמו את השמו״ע דר״ה ז׳ ברכות יעויין שם היטב.

וכל דבריו תמוהים מאד בעיני, זה יצא ראשונה שאין זה הירושלמי שחשב הרב מפ״ג דברכות ה״ג שאינו ענין לנדון דידן ולא הר״ן הסיב דבדיו גם לזה וכו׳, ומבואר הוא לשון הירושלמי שאליו כיון הר״ן בדבריו בד״ה יחיד שלא בירך בסוף המסכת, אך לפני המשנה העוסקת בדין ש״צ במחלוקת ר״ג וחכמים, ואולי זה שהטעה את הרב בעל "קנין תורה", ועיין שם היטב דאיירי לענין להוציא אחרים ידי חובתם, וגם מרן הב״י העתיק דברי הירושלמי בשם הר״ן בתחלת סימן קכ״ד לענין להוציא ידי חובה לענין תפלה.

זאת ועוד מה שיצא לחלק מסברא בין תפלת י״ח לבין תפלת הדרך שהיא קצרה ובאה כמקרה של הליכה בדרך, שדינה ככל הברכות שאפשר להוציא, לענ״ר איפכא מיסתברא, שכל הברכות אינן בקשת רחמים, ותפלת הדרך כשמה כן היא בקשת רחמים ממש כעין תפלת י״ח.

וכן מ״ש לדמות זה לברכות מוסף של ר״ה שמוציא גם הבקי, לא ידעתי מה רמיון לנדון רידן, ששם מפורש הטעם בגמרא משום דאוושי ברכות, ופירש״י שזהרי כאן תשע וארוכות ומטעות דאין הכל בקיאין בהן ע״כ, ואין זה דומה כלל לתפלת הדרך (אגב, מה שכתב בפשיטות שש״צ מוציא בברכות מלכיות וכו׳ אחר שהתפלל בעצמו ז׳ ברכות וכו׳ הוא שנוי במחלוקת כידוע ועיין בטור סימן תקצ״א).

עוד ראיתי לו שם שרצה לצרף דעת הרמב״ם שלא הזכיר תפלת הדרך רק בפ״י דברכות כתב כשיצא מן העיר בשלום יאמר וכו׳ ולא הזכיר חתימה וכו׳. וכן הביא דברי הרב פרי־חדש שכתב דרעת

הרמב״ם היא שלא נאמרה תפלת הדרך בברכה אלא במקום סכנה, ומתוך זה בא למסקנא שיש להקל כספק ברכות עיי״ש. ותמיהני שדעה זאת היא יחיראה, וכל הפוסקים רוא״ח פסקו לאומרה בברכה גם שלא במקום סכנה כפסק השו״ע בסימן ק״י והמהלך במקום סכנה יש להתפלל תפלת הדרך גם כפחות מפרסה (עיין ב״עשה לך דכ״ חלק שביעי עמור שי״א) והדברים ארוכים. ועל הרב פרי־חדש קשה לי שאם בדבריו למה לא כתב הרמב״ם דין תפלת־הדרך למהלך במקום סכנה והשמיט אותה כליל.

ולכן נראה לענ״ד שיש לדמותה לתפלה ממש, ודמות ראיה לזה מדברי התוס׳ (פסחים קד. הכיאם מרן הב״י בסי׳ ק״י) שאין היא פותחת בברוך לפי שאינה אלא תפלה בעלמא עכ״ל. כלומר ואינה כשאר הברכות. וגם מרן כתבה לא בהלכות ברכות (כפי שעשה הרמכ״ם) אלא בהלכות תפלה, ועל כן נראה לי שדין תפלה לה.

והרשב״א בתשובה סימן קכ״ו הביא דברי הירושלמי בלשון זו: כל הברכות כולן אעפ״י שיצא מוציא חוץ מן התפלה וכו׳ לפי שאין שליחות ליחיד עכ״ל ועיין עור שם. והנה לשון זו מחייבת מאד להחמיר בהלכה זאת שהרי אין שליחות ליחיד להוציא ידי חובת תפלה, וכיון שלא מצאנו מפורש כגדולי ראשונים ואחרונים דבר ברור בדין תפלת הדרך, יש להכריע לחומרא.

ולכן, כל נוסע שיש בידו סדור או לוח שיש בו תפלת־הדרך, יאמר אותה בעצמו. ולתקנת הנוסעים שאין להם סדור, ראוי שאותו שאומר התפלה בקול רם, לא יתכוין להוציא השומעים, וגם הם לא יתכונו לצאת, אלא שהם עצמם יאמרו אתו כל התפלה מלה במלה, ויבקש כל אחד רחמים על עצמו, וכפרט בימינו שסכנות גדולות אורבות לנוסעים כרכבים מתאונות ועור, והי״ת יקבל תפלות עמו ישראל ברחמים וברצון.

הרב"ר ר' ששכר בער איילנבורג נפ"ת

לו חומס דדוקא מפקיד לו שולח שרי וכ"כ רבינו יונה ז"ל באיסור והיתר הארוך כלל ל"ב ע"ש. מכל מקום נראה דע"כ לא קאמרו אלא דוקא בממלא ביד כותי שאינו תגר קבוע ומוחזק בימינו לשכור אליו יהודים לעשות גבינות בכשרות כדי למכרם לישראל וכיון דלא אתחזק היתירא ואין אנו מכירין בבירור שזה החומס הוא של ישראל בלא ויוף לכן אסרו. אבל בנדון דידן דאתחזק היתירא דהא גלוי וידוע לנו שעשו לו יהודים גבינות בכשרות שלכך אף אם אין אנו מכירין החומס על כל גבינה וגבינה שמוכר שזה החומס הוא של ישראל בלא ויוף אין בזה שום ספק דכ"ע מודו דמותר לכתחלה לסמוך עליו לקנות ממנו כל זמן דלא איתרע אחזקה באומדנות המוכיחות דכיון שהוא תגר לא מרע נפשיה לזייף כדאיתא בפרק התכלת תנו רבנן הלוקח טלית מלוילת מן הסוק מישראל שרי היא בחזקתה מן כותי מן התגר כשרה מן הדיוט פסולה. וכתב בימוקי יוסף בהלכות קטנות וז"ל מהדיוט שאינו תגר פסולה שאם לבועה היא שמא הוא לבעה ואם מוטי הלבן שמא הוא עשאה ולילית שעשאה כותי פסולה ע"כ. והביאו מהרי"ק ז"ל בספר בית יוסף בטור או"ח סימן כ' וכתב עליו בשם מהר"י אבוהב ז"ל שהקשה על פירושו דדוקא גבי הכלת נחוש לקלא אילן דמשום דתכלת דמיו יקרים מזייף אבל בלבן משום ריוח דעשייה שהוא דבר מועט אינו עושהו אלא ע"י ישראל כו' וכן פרש"י הברייתא לענין התכלת ע"ש. שרי קמן מבואר לדעת מהרי"ק ז"ל דאפילו כותי שאינו תגר לא חיישינן שהוא מזייף משום ריוח דעשייה ע"י ישראל מפני שהוא דבר מועט וכ"ש בתגר כותי כנדון דידן שכבר מבואר בברייתא שמותר ליקח ממנו טלית מלוילת אפילו בתכלת ולא נחוש שזייף בקלא אילן אף על פי שתכלת דמיו יקרים וגם איסור דאורייתא הוא לפי שאנו סומכין עליו דכיון שהוא תגר לא מרע נפשיה. וגרסינן נמי בפ"ב דע"א אגר שמוכרין בה תכלת ושיו מוחזקין בכשרות לוקחין ממנה שתם וא"ל בדיקה ושרי היא בחזקתה עד שתחשך ע"ש. ואין לאדם להשך לומר דאין ראיה מטלית של תכלת דאיכא עוד טעמא אחרינא להתיר ושיינו משום דכיון שאפשר לבודקו אם הוא תכלת או קלא אילן מירתת לזייף משא"כ בנדון דידן דהא ליתא דהא מבואר בברייתא דלעיל בפרק התכלת שהוא נאמן אף בטלית מלוילת בלבן ולא חיישינן שמא הוא עשאה שלילית כדי להרויח הולאת עשייה ע"י ישראל אף על גב שאי אפשר לבודקו בעשיית לילית. ועוד דהא כתב הר"ן בהדיא בפרק אין מעמידין גבי שאי אלא דשיכרא דארמאי אסור כו' שמותר ליקח יין רמוזים לרפואה מן תגר כותי אפילו אלא מהחביות אף על פי שדמיו יקרים מן היין ולא חיישינן שמא עירב בו יין משום דכיון דאית ביה קפידא תגר לא מרע נפשיה ואף על גב דליכא למיקס עליה וכדאמרינן בפרק התכלת גבי הלוקח טלית מלוילת לסתי תגר כו' ע"ש. והגאון מהרי"ק ז"ל הביא דבריו לפסק הלכה בס"ע בי"ד סימן קי"ד סעיף ס' ע"ש ורמ"א ז"ל הגיה עליו וכתב וכן כל דבר שקונים מן האומן דלא מרע נפשיה ע"כ הר"ן קמן מבואר בדברי הר"ן ז"ל דלעיל אע"ג דליכא למיקס עליה סמכינן עליו. ועוד ראיה להתיר דהא מינו בהדיא שגם באיסור כלאים דאורייתא סמכינן על כותי שהוא אומן חייט שיקנה חוטי קנבוס לתפור בינו לבין עצמו מטעם דלא מרע אומנותיה כמ"ש הר"ן ז"ל ברים חולין שהביא דברי הרשב"א ומסיק בתחילת דבריו שאפשר לדון להלכה ולומר דכל שהוא אומן חייט בין כותי בין ישראל חשוד לתפור בחוטי פשתן מותר לסמוך עליו שקונה חוטי קנבוס לתפור בינו לבין עצמו כדאמרינן בפרק התכלת גבי לילית דנקטיה מן האומן ולא חיישינן לקלא אילן עכ"ל. ואע"פ דרבינו ירוחם ז"ל הביא דברים האלה בהלכות לילית וכתב עליו דמ"ש שאפשר לדון להלכה פירושו להלכה אבל לא למעשה ע"ש וכ"כ הרשב"א עצמו בהדיא בתשובה שאין לסמוך לכתחלה על כותי חייט לתפור לו בחוטי קנבוס שלו אף על פי שפשתן יותר ביוקר כו'. וכ"כ המגיד משנה בפ"ח מהלכות מאכלות אסורות ע"ש היינו מטעם שכתב הרשב"א ז"ל עצמו בתשובה הנזכרת דכיון דנקל להפור כפשתן יותר מעט קנבוס מש"ה חיישינן שמפני טרחו הוא מזייף ומחליף ומשמע שם דלולא טעם זה מותר אפילו לכתחלה לסמוך עליו ולכן בנדון דידן שאין לחוש שמפני טרחו הוא מזייף ומחליף דהא אין לו טרחא יותר בעשייה ע"י ישראל בלא זיוף גם הרשב"א והר"ן והמ"מ וז"ל מודים דמיתר לכתחלה לסמוך עליו מאחר דלא איתרע אחזקה דהיתרא באומדנות המוכיחות ורגלים לדבר. ועוד דהא גדול מזה כתב הסמ"ג והמרדכי סוף פרק אין מעמידין ושערי דורא בסי' פ"ג תשובת ר"י ז"ל על גבינות שעשו יהודים בבית כותי והיו חתומים בחותם דפוס של עץ ושכתו הדפוס בבית כותי וראיתים פן זייף כותי וחתם אחרים באותו דפוס והשיב דמותרים ע"ש. וכתב שם המרדכי בשם רבינו טוביה ז"ל טעם להתיר דאיכא ספיקי טובא כי שמא לא בא חותם הנאבד מעולם ביד כותי ואת"ל בא לידו שמא לא זייף ואת"ל שזייף בו שמא לא העמיד אלא בדבר המותר כו' ע"ש ואע"ג שאפשר לומר שלא התיר מה"ט אלא דוקא בדיעבד מ"מ בנדון דידן שלא איתחזק איסורא מעולם כלל כ"ע מודים דמותר לסמוך עליו אפילו לכתחלה ואין לחוש כלל כל זמן שאין אנו רואים ריעותא ורגלים לדבר וכ"כ מהרי"ק ז"ל עצמו דלעיל בתשובה הנזכרת וגם משמע לשם מדבריו דכשאין הכותי מוכר ביוקר יותר לישראל שאין לחוש בשום ענין שהכותי טרח ומזייף דהא כתב וז"ל ואפילו היינו יודעים שיש לו גבינות לישראל בבית כותי זה ולא היינו יודעים תשבוטם איכא למיתת דילמא טרח ומזייף כדי למכרם ביוקר לישראל כו' משמע אבל אם היינו יודעים תשבוטם או שאינו מוכרם ביוקר יותר לישראל כנדון דידן לא חיישינן שטרח ומזייף כדי שיהו מנוי בידו הרבה גבינות למכור לישראל. ועוד ראיה להתיר דהא כבר פשט המנהג במדינת פולין ליקח יינות שמביאין מארץ ישמעאל שקורין מוסקאטי"ל על ידי חותמיהן שמביאים כתבים מישראלים וחומכין עליהן שלא יזייפו מטעם דלא מרע לומכיה אף על פי שיין לריך שני חותמות א"כ כ"ש בגבינה שא"ל אלא חותם אחד כדאיתא בפרק אין מעמידין. ע"ש ואף ע"ג שהראה מדברי הגאון רמ"א ז"ל בתורת הטאת בכלל וסימן פ"א דין ד' דדוקא ביין יש להקל לסמוך עליהם על ידי חותמיהם שמביאים כתבים מישראלים אבל בגבינה אין להקל אפילו בכה"ג מטעם שכתב הרשב"א ז"ל בתשובה דלעיל דיותר שביה לזייף בגבינות דכמה פעמים נאבדים או גונבים הדפוסים כו' וכ"כ בהגהות בסימני הספר המכר בכלל וסימן ל"ב דין י"ז ע"ש. אפשר לומר דלא כתב כן אלא דוקא על איזה כותים תגרים מארץ ישמעאל כיון שאינו קבועים תדיר בינינו אבל היכא בשכותי הוא תגר קבוע בינינו ומוחזק לשכור יהודים לעשות אליו גבינות בכשרות ולחזור למכור לישראל מודה שמותר לסמוך עליו לקנות ממנו לכתחלה כל זמן שאין אנו רואים ריעותא ורגלים לדבר קל וחומר מטלית מלוילת שאמרו מכמים אין אדם רשאי למכור טלית מלוילת לכותי אא"כ התיר ליוותיה ואפ"ה לוקחין אותו מתגר כותי וסומכין עליו דודאי ישראל מכרה לו ואף ע"פ שתכלת דמיו יקרים ואיסור דאורייתא הוא ואריך שני חותמות כמבואר לעיל וא"ל זה מוכרח בדעת הגאון הנזכר שהרי כתב בהגהתו לש"ע בי"ד סימן קי"ד סעיף ה' וז"ל וכן כל דבר שקונים מן האומן דלא מרע נפשיה ע"כ כנזכר לעיל ולכן מוכרח לחלק בדרך שכתבתי וכן נ"ל להורות:

נאם הצעיר זעירא דחברייא ששכר בער
בן לא"א ישראל ז"לה"ה איילנבורג:

ד מה) **רבים** נוהגין ביום לאחם לדרך להקדים להתפלל תפלת הדרך כשמתפללין בבקר בביתם או בבית הכנסת כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים שהיה ברכה סמוכה לחברתה כמו שנהג מהר"ם מרוטנבורג ז"ל אפילו שאין דעתם ללאת לדרך אלא אחר זמן ביום התפלה בבהכ"נ או יותר ואפשר שלא להם מנהג זה ממה שעשו בביאור דברי הטור א"ח סימן ק"י שכתב וז"ל והר"ם מרוטנבורג כשהיה יולא לדרך בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה סמוכה לחברתה **עכ"ל. והעלו בדמיונם שחיבת בבקר אינו נקשר עם כשהיה יולא** לדרך אלא נקשר עם מה שכתב אח"כ היה אומרה מו' ור"ל אף כשהיה יולא לדרך אחר שהתפלל בביתו או בבהכ"נ היה אומרה

בבקר

(15)

בבקר כשהיה מתפלל בבהכ"נ אחר יהי רצון כו'. ולכאורה יש קצת סמך לדבריהם ממה שכתב הכלבו בסימן פ"ז וז"ל שאלו אל הר"ם מרוטנבורג למה תפלת הדרך הותמת בברוך שומע ואינה פותחת בברוך והשיב שהוא סומך אותה לעולם לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום טב"ל. ומדכתב שהוא סומך אותה לעולם ולא מזכר כלל חיבת בבקר משמע הפילו שלא יצא לדרך בבוקר אלא זמן רב אחר שהתפלל דהא אין סברא לומר שלא יצא משולם לדרך אלא דוקא בבקר. אמנם ירחה שטעות גמור בידיסם והטור והכלבו לא נתכוונו משולם במה שכתבו בשם מהר"מ ז"ל שנהג שהיה סומך תפלת הדרך לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום אלא דוקא לאחר שיצא מן הכרך והחזיק בדרך אבל לא קודם לכן כלל ואז כשהיה יוצא לדרך בבקר שפדיין לא התפלל והיה לו לברך כל סדר הברכות שאדם מחוייב לברך בבקר אז היה משמיך תפלת הדרך לברכת גומל חסדים ואף כשלא יצא לדרך בבקר אלא זמן רב אחר שהתפלל בבית הכנסת היה סומך אותה לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום והיינו שלא אמר בבקר אחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום כדי לאמרה עם תפלת הדרך לאחר שיצא לדרך דגרסינן בס"פ תפלת השחר א"ר יעקב א"ר חסדא כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך כו' אימת מצלי לה אמר רב חסדא משעה שאחז בדרך. רבי קמן מבואר מפי הגמ' ערוכה שאין להתפלל אותה אלא דוקא אחר שאחז בדרך ואין לאדם לתפך לומר דהא דאמר רב חסדא משעה שאחז בדרך לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אותה דאדרבה אם יברך אותה קודם שיצא מן העיר הוי מברך טפי עובר לעשייתה אלא בא לאשמועינן שאף משאחז בדרך ואילך יכול לברך אותה שמאחר שמקיים אותה עכשיו אע"פ שאינו עובר לעשייתה ממה שעבר אפ"ה עובר לעשייתה הוי ממה שמקיים אח"כ דהא לימא שהרי בלשון זה אמרו ג"כ גבי תפלין בפ' הקומץ וז"ל א"ר הפלין מצוותי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת קשירה כו'. וכתב הרמב"ם בפ"ד דהלכות תפלין וז"ל וכל המצות כולם מברך עליהם קודם לעשייתן לפיכך צריך לברך על התפלין של יד אחר הנחה של הקיבורת קודם קשירתן שקשירתן זו היא עשייתן עכ"ל. וכתב שם מהרי"ק ז"ל בכסף משנה שם לדקדק בדברי הרמב"ם דאדרבה אם יברך קודם הנחה הוי מברך טפי לעשייתן ותירץ דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וכדמשמע לישנא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואם יברך קודם הנחתן לא הוי עובר לעשייתן משום דה"ל קודם דקודם כו'. וכתב שם דאע"ג שאפשר לפרש דמ"ש הרמב"ם לפיכך צריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אאחר הנחה אבל אם רצה לברך קודם הנחה מעת שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה הרשות בידו דהא דאמר ר"ה משעת הנחה לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחה ואילך יברך דבפיר חשיב עובר לעשייתם אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמ"ש בתחלה דאינו יכול לברך קודם הנחה וכ"כ בספר ביח יוסף בעור א"ח סי' כ"ח ומסיק וכן ראוי לנהוג ע"ש. ומעתה יש לדון בדון דידן ק"ו דמה גבי תפלין שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה התפלין הם בידו ועם כל זאת הסכימו כל הפוסקים המזכרים דאינו יכול לברך קודם הנחה מפני שמפרשים לשון הגמרא דקאמר משעת הנחתן היינו דוקא לאחר הנחה ואילך ולא קודם הנחה. ק"כ ק"ו שיש לפרש לדעת כל הפוסקים דלעיל הא דאמר רב חסדא משעה שאחז בדרך היינו לומר דוקא משאחז בדרך ואילך ולא קודם שיצא מן העיר דלא סוי עובר לעשייתן משום דה"ל קודם דקודם. וכן נראה להדיא מפשט דברי הטור שאין להתפלל כלל תפלת הדרך אלא דוקא לאחר שיצא מן העיר והחזיק בדרך אף מי שנהג כמו שנהג מהרמ"מ ז"ל דהא לאחר שכתב שהחזיק בדרך כו' וכן משמע בהדיא מדברי הסמ"ג בעשין סימן י"ט שכתב וז"ל כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך ולא ואמור יהי רצון מלפניך כו' ומסיק בחתימת דבריו וז"ל ומתפללין אותה משהחזיק בדרך כו'. הרי קמן מבואר בדבריו שאף לאחר שיצא לא יאמר אותה עד לאחר שהחזיק בדרך כשעטא דליתנא דגמרא דלעיל וגם הרמב"ם ז"ל כתב בפרק י' מהלכות ברכות שיאמר תפלת הדרך לאחר שיצא מן הכרך כו' ולא אישתמיט שום אחד מן הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל לכתוב שיכול לברך אותה קודם שאחז בדרך וסיימו משום דלא ערב לבם לגמרא לחלוק על גמרא ערוכה דקאמר משאחז בדרך דמשמע דוקא משאחז בדרך ואילך ולא קודם לכן וכ"ש שאסור להקדים כל כך זמן רב לברך אותה בעוד שמתפלל בבהכ"נ לסמוך אותה לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום ואינו יוצא לדרך אלא אחר גמר תפלה בבהכ"נ דהא יש לחוש דילמא תבוא איזה סבה אחר לאחו מבהכ"נ שלא יוכל כלל ללאת לדרך ויבא לידי ברכה לבטלה ועובר על לא תשא וגו' דהא מצינו בכמה מקומות שתשנו שלא לברך במקום שיש לחוש דילמא יבא לידי ברכה לבטלה כדאיתא במרדכי בפרק כיסוי הדם שכתב בשם גדולי גרבונ"א והטור י"ד בסימן כ"ח בשם בעל העיטור השותא היה לא יכסה עד שיבדוק את הריאה שלא יבא לידי ברכה לבטלה כו' ע"ש וכן כתב רבינו יונה בספ"ק דברכות בשם ר"ת לענין סוכה שאינו מברך כשנכנס ליישן בה מפני שמא לא יוכל ליישן והויא ברכה לבטלה ע"ש. על כן ראוי ונכון שלא יתפלל תפלת הדרך אלא דוקא משאחז בדרך ולא קודם לכן שמא יבא לידי ברכה לבטלה ואז עובר על ל"ת וגו' ומי שרולה להוג כדעת מהרמ"מ ז"ל והוא רולה ללאת לדרך אחר שכבר התפלל בבהכ"נ אז לא יאמר בבקר אחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום כדי לאמרה עם תפלת הדרך אלא דוקא משאחז בדרך ולא קודם לכן שמא יבא לידי ברכה לבטלה ואז עובר על ל"ת וגו' ומי שרולה להוג כדעת מהרמ"מ ז"ל והוא רולה ללאת לדרך אחר שכבר התפלל בבהכ"נ אז לא יאמר בבקר אחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי ביום כדי לאמרה עם תפלת הדרך ואין לאדם לתפך לומר דהא דאמר רב חסדא משעה שאחז בדרך לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אותה דאדרבה אם יברך אותה קודם שיצא מן העיר הוי מברך טפי עובר לעשייתה אלא בא לאשמועינן שאף משאחז בדרך ואילך יכול לברך אותה שמאחר שמקיים אותה עכשיו אע"פ שאינו עובר לעשייתה ממה שעבר אפ"ה עובר לעשייתה הוי ממה שמקיים אח"כ דהא לימא שהרי בלשון זה אמרו ג"כ גבי תפלין בפ' הקומץ וז"ל א"ר הפלין מצוותי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת קשירה כו'. וכתב הרמב"ם בפ"ד דהלכות תפלין וז"ל וכל המצות כולם מברך עליהם קודם לעשייתן לפיכך צריך לברך על התפלין של יד אחר הנחה של הקיבורת קודם קשירתן שקשירתן זו היא עשייתן עכ"ל. וכתב שם מהרי"ק ז"ל בכסף משנה שם לדקדק בדברי הרמב"ם דאדרבה אם יברך קודם הנחה הוי מברך טפי לעשייתן ותירץ דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וכדמשמע ליישנא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואם יברך קודם הנחתן לא הוי עובר לעשייתן משום דה"ל קודם דקודם כו'. וכתב שם דאע"ג שאפשר לפרש דמ"ש הרמב"ם לפיכך צריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אאחר הנחה אבל אם רצה לברך קודם הנחה מעת שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה הרשות בידו דהא דאמר ר"ה משעת הנחה לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחה ואילך יברך דבפיר חשיב עובר לעשייתם אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמ"ש בתחלה דאינו יכול לברך קודם הנחה וכ"כ בספר ביח יוסף בעור א"ח סי' כ"ח ומסיק וכן ראוי לנהוג ע"ש. ומעתה יש לדון בדון דידן ק"ו דמה גבי תפלין שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה התפלין הם בידו ועם כל זאת הסכימו כל הפוסקים המזכרים דאינו יכול לברך קודם הנחה מפני שמפרשים לשון הגמרא דקאמר משעת הנחתן היינו דוקא לאחר הנחה ואילך ולא קודם הנחה. ק"כ ק"ו שיש לפרש לדעת כל הפוסקים דלעיל הא דאמר רב חסדא משעה שאחז בדרך היינו לומר דוקא משאחז בדרך ואילך ולא קודם שיצא מן העיר דלא סוי עובר לעשייתן משום דה"ל קודם דקודם. וכן נראה להדיא מפשט דברי העור שאין להתפלל כלל תפלת הדרך אלא דוקא לאחר שיצא מן העיר והחזיק בדרך אף מי שנהג כמו שנהג מהרמ"מ ז"ל דהא לאחר שכתב שהחזיק בדרך כו' וכן משמע בהדיא מדברי הסמ"ג בעשין סימן י"ט שכתב וז"ל כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך ולא ואמור יהי רצון מלפניך כו' ומסיק בחתימת דבריו וז"ל ומתפללין אותה משהחזיק בדרך כו'. הרי קמן מבואר בדבריו שאף לאחר שיצא לא יאמר אותה עד לאחר שהחזיק בדרך כשעטא דליתנא דגמרא דלעיל וגם הרמב"ם ז"ל כתב בפרק י'

מפורשים

מפורשים באתה כ
שמה"ע כתב בה
בחומן הדעת כו'
חוננתנו ואל"ל רק
באתה חוננתנו וג
אלא כולל ההבדלו
כו' וגם בתשובת
הבדלת מהר"ר כ
ז"ל מסמ"ג שלו
שכתבו ואל"ל רק
באתה חוננתנו כ
ענין זה לזה. לפ
וה"ל הודאה וסבר
חוננתנו וכו' על
הוספה זו היא מ
בין קדש לחול ול
תורה ומזה הטע
ואם באנו להכריע
בחומן הדעת משמ
עומדין תכ' מזכיר
השנים והבדלה ב
דהני אחריני דמז
בגתיב י"ב חלק
הלשון לפי מנהגו
כלומר במ"ש ב
שהרגיש שלכאורה
אתה חונן ונדחק
לומר כי כל כלו
מנהגנו הלשון מד
מנהגנו מזה הטע
אני כל המשנה

מז) נשאלר

מגילה שאין כתוב
בענינת טעמי הכ
מוכר לכתוב
תשובה ירי
דדנ
המגילה עומד אמ
כעזרא לא יהא כ
מפיו יקרא אלי
נהון באסיית ולא
אין למדין משעת
למה שכתב בהלכ
בתימס דדמי לה
פסול אין שעת
הרל"ח ע"ש. ואן
שבק דקוריס אוו
אני שוה דקוריס
בה אינו רואה שנ
בתשובה על מגי
בכך והכיאו הרי
תר"ח סעיף ע
דמגילה והטור
דנקראת ספר
דהיינו שאם הטי

מז) **נשאלתי** אם יש סמך וסעד למנהגנו בענין הזכרת הבדלה בחומן הדעת שאנו אומרים אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אתה חוננתנו כו'. דלכאורה נראה שכפל דברים הם כי כל דברי אתה חונן מפורשים באתה חוננתנו:

תשובה. מצאתי כתוב בנימוקי דודי זקן ויושב בישיבה מהר"ר ז"ל שכתב להרב המופלג מוהר"ר יהודה קלגהילבונגן ז"ל על ענין זה והעיד בשם שני המאורות הגדולים גאוני הדור אלא המה מוהר"ר אלעזר לודיא ז"ל ומוהר"ר משה איסרלס ז"ל שנהגו גם שניהם בחי חייהם להתחיל ראש הברכה אתה חוננתנו ומימין טוסת אתה חונן וכו'. וטעמא שאמרו שאם נאמר אתה חונן ואח"כ אתה חוננתנו כמנהגנו היתה הפתיחה בשתים והוא כתב וז"ל נראה לי שלפי מנהגי שלנו אין זה נקרא פתיחה בשתים שהרי בתענוית כשאומרים סליחות כולנו אומר ברכת שלא לנו ומתחילים שלא לנו אבינו חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו ואז אומרים שלא לנו אבינו כי ברוב אולתנו שגינו מחל לנו מלכנו כי רבו עוונינו. הרי גם זה יהיה נחשב לפי סברתם פתיחה בשתים. ועוד הרי הבית יוסף מביא בשם ארחות חיים סימן רל"ד דכשמתחיל אתה חוננתנו הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים. ולזה שסכים הרמב"ם ז"ל והרב עמרם ז"ל וא"כ למה לא חשבו שקדמונינו שנהגו בלתי ספק מנהג שלנו שהרי כשברתם להיות משנה ממטבע ברכה כשמתחיל אתה חוננתנו ואע"ג דרב עמרם וסיעתו שהרי דאין אומרים אתה חוננתנו כלל רק מתחיל אתה שבדלת וכולנו בברכת אתה חונן איכא למימר לדידהו שאין מוסיפין כלל בי"ח ברכות ע"כ מתחילין אתה הבדלת אבל לדידן דמפסיקין בפיוטים וגראה לקדמונינו שטוסת של אתה חוננתנו הוא טוסת מתוקן על בוריו ולכולנו בתוך הברכה למה לא נעמוד על נפשותינו לקיים מנהגם הרי הב"י מקיים מנהגם מבלי טעם מוכרח לבטל הסכמת ר"ע והרמב"ם וא"ח דשברי דהוה משנה ממטבע כשמתחיל אתה חוננתנו ומסברא דנפשיה כתב דאין זה נקרא משנה ובדין כתב כן כדי לקיים מנהג קבוע של אותה מדינה וא"כ גם אנחנו מצוה עלינו לקיים מנהג אבותינו ולא נאמר שטעו או שלא הרגישו ושיה עת עיניהם מראות ח"ו היה נראה לי כתבזה כל הדורות שעברו שלא מצינו בשום טוסת תדשים גם ישמים אשר מלאנו בכתובים שנכתבו מימי קדם מכמה מאות שנה רק כמנהגנו עכ"ל. ואני שמעתי ולא אבין איזה היה פשוט בעיני הגאונים האלה שאין פותחין בשתים שהרי לא אמרו רז"ל רק אין חוסמין בשתים אבל לא שאין פותחין בשתים. ועוד קשה לי וכי זה נקרא פתיחה בשתים אתה חונן ואתה חוננתנו שהרי כל דברי אתה חונן כו'

הרה"ג ר' אפרים גרינבלאט שליט"א
תיק שיש.

נראה שבטלה דעתו (עי' מ"ש החת"ס סי' נ"ה ומ"ש ע"ז בוישב משה ח"ב סי' מ"ו אות ג') ואכמ"ל, ודי בזה.

מיהו מסופקני אם יוכל לומר הטוב והמטיב, והוא עפימ"ש החת"ס (סי' קנ"ו) לגבי שהחיינו על מצוה חדשה שלא נתנו תורת כ"א בידו אם יש לו שמחה אם לאו. משא"כ ברכת הטוב שבודאי הדי הוא טוב בעבורו, וכן בניד"ד הגם שאנו אומרים שאין שמחה מיוחדת, אבל בודאי היטיב לו הקב"ה שזכה לקנות דידתו והתיישב בו בקביעות, (ועי' ח"ס חיו"ד סי' קל"ח) והבן, ומ"מ לא מצאתי ראי' מפורשת לזה, לכן נראה לברך בלי שו"מ (אם יש לו ב"ב כמובן), כן מסתברא לענ"ד, ודי בזה.

עכ"ל שליט"א. אבל כפי שבארנו יכול לברך, ועיין בזה.

וכעת כשקבלתי שו"ת חקי חיים חלק שני ראיתי שנשאל בזה והשיב בסימן מ"ח שיכול לברך שהחיינו אם שמח בו, [והוא כמו שפסקנו], ועי' שו"ת להורות נתן ח"ה סימן י"ב.

סימן קט.

תפלת הדרך

ראיתי דין מחודש מהגאון האדר"ת זצ"ל וז"ל דנסע על הספינה בעש"ק, ותיכף כשהספינה התנועועה אמר תפלת הדרך והטעם אף שהספינה לא יצאה מהעיר ואם כן אין לומר עדיין תפלת הדרך, מכל מקום מה שצריך לצאת מהעבורה של עיר הוא רק בדדך ובשדה שמא ישוב לביתו ונמצא בדכתו לבטלה, אבל בספינה או בעגלת קיטור שאי אפשר לשוב עוד צריך להתפלל תיכף שזה מיקרי החזיק בדרך עכ"ל. ויוצא לפיו כשנוסע באוירון איך שהאוירון מתחיל להתנוענע על הגלגלים ולא יחזור עוד אז צריך לברך תפלת הדרך ובאמת זה חידוש דין.

וידידי הרב נחמיה ניסבכר שליט"א העיר לי כשנוסעים היום מירושלים לבני ברק לכאורה אין לברך תפלת הדרך כי המקום מלא ישובים, והשבתי לו שראיתי את הרה"ג ר' אהרן קוטלר זצ"ל ואת אבי מורי זצ"ל דכן בירכו, והשיב לי וז"ל גם מה שהשיב לי על תפלת הדרך קבלה מאביו ז"ע ור' אהרן קוטלר זצוללה"ה כל זה הוה לפני שלשים שנה ויותר ומאז נוספו בתים וערים וכדומה ויש לדון כל ענין לעצמו, וגם צ"ע מהג' וכמו שכתבתי במכתבי הקודם עכ"ל. וידידי הרה"ג ר' דוד קאהן שליט"א כתב לי בזה חז"ל תיקנו תפלת הדרך ליוצא חוץ לעיר כיון דהדרכים בחזקת סכנה ובנוסע חוץ לירושלים ה"ה בכלל תקנה זו ומאי איכפת לי מצד איזו סברא של סכנה תיקנו, ודיני תפלת הדרך לא נאמר רק לנהג אלא כל נוסע טרוד הוא אפילו אם ישב בקדון ואחד נהג, עכ"ל.

וידידי הרב ר' דוד אליהו אינדענסאן שליט"א כתב לי בזה וז"ל:

בס"ד, חדש אב תנש"א.

לכבוד מדן הגאון הגדול הרב אפרים גרינבלאט שליט"א, רב ושו"ב מעמפיס טענ.

אחדשה"ט כראוי וכיאות לג"ר כוותי'!

הנה ציורי כת"ה שמרה נפשי, לכתוב תיכף אודות תפלת הדרך מירושלים לבני ברק ויש בתים וישוב בכל אורך הכביש, עי' כף החיים סי' ק"י סעיף נ' שפחות מפרסה אם יש סכנה מתפללין תה"ד, ובסעיף ב"ן שם הביא שאם יש אימת הדרך תוך ע' אמה לעיר יכול לאומרה, ולענ"ד באדץ ישראל ודאי כל בר נפש יחוש לעצמו להיות אימת הדרכים עליו בר מינן שעלו גם עלו תאתת הדרכים שם ד"ל לא עליכם, וע"כ נראה שיש להתפלל תה"ד הגם שלא שכיח ליסטים כמו בימיהם היום תאתת הדרכים הוא יותר סכנה, ואני הייחי חרשש מאוד לזה והי' עלי אימת הדרך, וממילא שהי' מותר להתפלל, ומצוה נמי איכא.

האמנם יש דרך אחרת בכל זאת, אם ספק יש אם אימת הדרך עליו, ששומר פתאים ה' ולא פוחדים למעשה איך יברך בדכה שאינו צריך, והוא שיטת השלחן הטהור בשם הזוהר סי' ק"י סעיף ג' וז"ל היצא לדדך יתפלל בצבור שימשיך עליו זהירו דשכינתא וכולל תפלת הדרך בשומע תפלה וכן הוא בזוהר ואם לא כלל יאמרנה כשמחזיק בדרך ובדיעבד יצא כשאמרה בביתו קודם הליכתו שעה ושתים כו' עכ"ל.

ולענין שיעור מהו מחזיק בדרך, ע' דעת תורה סק"י באריכות מראה מקומות, עכ"פ אם כללו בש"ת ולא הפסיק הפסק גמור אסור לו להתפלל עוד תפלת הדרך בדרך, אם לא כיון בפירוש שלא לצאת, וגם בזה צ"ע אם מועיל שסוכ"ס התפלל כבר.

ואם יש ספק ברכות לא יברך אפי' נגד רוב או ס"ס ע' כף החיים ס' טוב, וסי' ח', אם לא שיש מנהג גמור לברך ע"ש.

והקב"ה ישמור צעדיו רגלי חסידיו ישמור ויסע לחיים ולשלום, ובל"נ אאריך משאד הענינים במרחב קדשו בשובו לביתו בשעה טובה ומוצלחת.

החותם ברעדה, מוקירו, מכבדו, תלמידו.
דוד אליהו איידענסן

ועיין מה שכתב בענין תפלת הדרך בספר דרך ישרה בפרק א׳ ידידי הרב ר׳ דוד אברהם שליט״א, ושם ביאר באריכות כל פרטי הדינים בזה, קחנו משום ותהנה. ובשו״ת בית אבי ח״ה סימן נ״ה כתב במה שכבר כתבנו בזה, דבתפלת הדרך יכול אחד מהנוסעים לברך ולהוציא את כולם עיי״ש בתשובתו.

ופשוט דהשיעור הוא שיצא מעיבורה של העיר שבעים אמה ושני שלישי אמה לאחר שכלו כל הבתים של העיר, ומירושלים עד בני ברק יש הרבה בתים שהמרחק הוא יותר, וכן מליקוד לנא יארק שיש הרבה שטח ריק, ולכן נ״ל דיש לומר במקומות אלו תפלת הדרך, ובט״ב כשיוצא לדרך ג״כ אומר תפלת הדרך אבל לא יאמר הפסוקים שנוהגים להוסיף, כ״כ בספר אהלך באמיתך בפרק ט׳ סעיף ו׳ ועיי״ש בכל הפרק שמביא הרבה דינים של תפלת הדרך שנוגע להלכה בזמנינו, ובענין תפלת הדרך עי׳ שו״ת רבדי שלום ח״ד סימן ל״ד, וח״ו סימן כ״ה — וסימן ל׳, וח״ד סימן ל״ד, וקב הישר פרק כ״ד, ודברי שלום ח״ג סימן מ״ה.

סימן קי.

ברכת הגומל

בס״ד, י״ד תמוז תשנ״א.

כבוד הרב שלמה זלמן פרידמן שליט״א, אחרשה״ט.

בדבר שאלתך הנעצר לחקירה ושוחרר כערבות עד למשפט, האם יברך הגומל או לא, אלא יכרך עד גמר המשפט כשיצא זכאי או שישתחרר, ומה הדין אם יצא מהמאסר אף אם יודע שיכנס שוב לכלא על עון אחר, או יברך פעם אחד עד שיצא לבסוף, נראה דהגדרת בית הסהר הוא כשלא מושל בנפשו, עיין ברכי יוסף אור״ח סימן רי״ט שהכיא תשובת הר״י מגאש, ואם כן אם הוא משתחרר וצריך להופיע כל ל׳ יום במשטרה אז לא יברך דזה לא מקרי מושל בנפשו כי עין המשטרה פקוחה עליו אם כן כל זמן שלא שוחרר מהכלא לגמרי עליו לא לברך עד שיהי׳ משוחרר לגמרי, ועיין בשו״ת שאלי ציון חלק א׳ סימן ל׳, ומשמע כדברינו.

ובחולה שנתרפא, מברך רק אחר שהבריא לחלוטין ויצא מן הסכנה לגמרי ולא ממקצתה, עיין מ״ב סי׳ רי״ט סק״ג שכתב ונתרפא והולך כבר על בוריו, ובשער הציון אות ג׳ ציין א״ר וש״א, ובאליהו רבא מדגיש מלשונה של הברכה שגמלנו כל טוב כלומר טובה גמורה שלמה ומלאה, והוא מביא ראי׳ לכך כשם שבבריאת העולם לא נאמר בתורה ביום השני וירא אלקים כי טוב כשם שנאמר בשאר הימים כיון שלא נגמרה מלאכתו באותו היום וטוב פירושו רק בהשלמת הענין, והוא הדין כאן.

ואם כן ביוצא מהכלא ועליו לחזור עדיין לא נשתחרר לגמרי ולא יברך כמו בחולה דלא יברך עד שיבריא לגמרי אם כן לא רק בחולה כתב הרין אלא בכל הד׳ צרות דמברך הגומל אין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, ואם כן נפשטה שאלתך, ובעולת תמיד סק״א כתב לפעמים באים לנמל ומתעכבים שם יום או יומים אינו צריך לברך כיון שהולך לדרך ודעתו לחזור מיד לים אינו מברך, מיהו אם מעכב רב צ״ע אם יש לו לברך, וא״כ איך ההלכה הנה שם כתב המ״ב האנשים היורדים מהנמל וכו׳ עיי״ש בסק״א דאין מברכין בשער הציון סק״א כתב ואם שוהה כמה ימים נתספק בעולת התמיד [וכוותתו לעולת התמיד שכתבנו] אך ממסקנת הא״ר [והוא מה שהעתקנו דבריו לעיל] משמע רגם בזה אינו מברך, וא״כ משמע רבעי שיצא לגמרי מהצרה, ופשוט, ועיין בספר מאור ושמש על התורה בראשית כ״ט ל״ה הפעם אודה את ד׳ דה״ד שצריכין להודות הוא דוקא אחר שיצא מן הצער אשר היו בו לגמרי, והוא ראי׳ לתשובותינו.

ואחר החיפוש ראיתי בפתח הדביר באדם שניצול מצרה ועדיין שרוי הוא בצרה אחרת ועוד לא ניצול הימנה כגון אדם החבוש בבית האסורים וחלה ונתרפא מהו יש אומרים דיברך הגומל על צרתו שכבר ניצול הימנה ויברך שוב הגומל כשיצא מצרתו השניה, ואם כן לפיו תמיד מברך, ולא כמו שכתבנו, אבל במשפטי צדק סימן י׳ כתב שלא יברך כ״ז שהוא שרוי בצרה וזהו הלא ממש כדברינו.

ואדם שנתחייב לברך הגומל על ניסים הרבה שאירעו לו בבת אחת כגון נתרפא מחליו ויצא מבית האסורים יברך ברכה אחת על שני הנסים שאירעו לו, עיין שו״ת ויען אברהם סימן י״ז, וזכר שמחה סימן כ״ח.

אבל אם נתחייב רק על אחת מהן ומשום מה לא בירך עד שנתחייב בשניה דעת הכף החיים בשם ספר פרי הארץ אור״ח סי׳ ז׳ דברכה אחת פוטרתו, ודעת המשפטי צדק סי׳ י׳ וכן עיין דעת תורה סימן רי״ט ס״ה דכגון דא נחשב הוא בנמלך וחייב בשתיהן. ועיין בספר דרך ישרה להרה״ג ר׳ דוד אברהם שליט״א בפרק ב׳ שביאר פרטי ריני ברכת הגומל.

אשמח לשמוע הערותיו. ידידו הדו״ש הטוב.

אפרים גרינבלט

והיה לה פתוח ומוזר ברוך המעיל מגלי טמירה על פיני וכו'. ופירש"י ומתוכן מעמיד צלמה שלא יהא פרשון ופגם כמרבי. וכ"ש ומשלים לפנינו עמנו ומבגדר כסוף פרק ג' מהלכות ק"ש. והגראב"ד הכהנה בלבבו רבינו סמוך לתפילה מקום עמוד ומה שיה קורא פסוק ותפון לו פסוקי רחמים. ומתקלה קפרים יש מוקפת דברים ועוסק קוצרים הם. וכ"ש

ומבורך אדם בכל יום ובו'. כתב בר"ן בגרעון מאמרן ל"ל ל"ל נמוף ברכות אחרות. ולכן נראה דמאן דאמר דלא מיירי אלא בשעה שמתפלל בעל תפלה ומתפלל בלחש ומתפלל בלחש ומתפלל בלחש

קודם תפלת המוספין והתפלה המנהה טיה
! כה"ם ובלאים למה שכ' הטוס' ברכות דכ"ו
מנחה כנגד קטורת וכן הוא בירוש' פ"ד שם
מיב דף ק"ז ע"מ ד"ה כמוך ע"ש:
ההאלל כו'. עיין בהסנות מה שכתב אבל
עי' בסבוטות דכ"ח ע"א אם תנאי שיקר לו
יום דע"ו ועי' במה שכתב רבינו בהל' ק"פ
ן מ"ה ע"ב נבי ולא בלא לדעת וחזר לדשה ע"ש:

פרק ד

כו'. עי' ירושלמי פרק כ' דחלה הלכה ד':
ה כו'. כן מבואר בחולין דק"ו ע"א והבנות
ם"ל כרש"י שם:
מרו כו'. עי' יבמות דמ"ה ע"ב נבי הך
! מי לא מבל לקריו ואף דס"ל כאן דרי בס'
דס"ב ע"ב ובמה שכתב רבינו ז"ל בהלכות
פרק י"ג הלכה ט' ע"ש:
בנהג כו'. ר"ל כמה שכתב רבינו ז"ל בהל'
ק ר"ה הלכה י"ג בתלוה דלא שכיח ליכא
ב רבינו ז"ל לקמן בפ"ג מהל' שביתה עבור
. להקל ר"ל והוי כמו לתענוג:
: הצעה כו'. עי' ירושלמי כאן דמחלק בין
מין וכ"ל כהך דיומא דנ"ג ע"ב ע"ש:
רב כו'. ר"ל רק ברבה אחת כמש"ב הוס'
ד ע"ב ועי' מש"ב רבינו לקמן פ"י הל' ח:
וא כו'. עי' סנהדרין דכ ב ע"א, ועי' רש"
"ג ע"ב, ועי' ירושלמי פ"ב דברכות הלכה
נבי תנאים בנגד לבו:

פרק ה

בו. עי' יבמות דק"ה ע"ב ובירוש' כאן ע"ש:
לסמר. ע' ר"ה כ"ו ע"ב כמה דכיף ע"ש ברש"י:
. עי' ברכות דף ל' ע"ב רב יהודה כו':
עוי' שבת דף י' ע"א ומגילה דף כ"ד ע"א
אחת פ"ג דמגילה ע"ש:
ם כו'. עי' ר"ה דל"ב ע"א ע"ש ברש"י:
בו'. עי' דכ"ג ע"ב ודף כ"ה ע"ב נבי מיסה,
זכחים דל"ד ע"א דפחות מג' עפחים לא הוי
אויר ע"ש:
קול כו'. עי' יומא די"ט ע"ב:
יומא דנ"ג ע"א ומה שכתב רבינו בסוף הל
בירוש' כאן פ"ב נבי לא הסמיע לאזנו ולפי"
אחור לאו בדבור ומ"ש מה שהקשו הוס'
דכ"א ע"א ד"ה והרי:
רם כו'. כן מוכח מהך דרב דאמר שם אמאי
מקום אחר ליטול על פניו ע"ש:
מזם. עי' כ"מ דנ"מ ע"ב ועי' מגילה ד' כ'
וס', ועי' ברכות דנ"ע ע"א דשקף הוי לרה
לא אימו יום לרה ועיין מה שכתב רבינו ז"ל
לקמן סוף פ"ז ע"ש:

פרק ו

זה נחמים כו', עי' שבת דקכ"א ע"ב ובמה
ו ז"ל פ"ד מהל' שבת ועי' בהך דבריהות
ה כו' לך ר"ל זה הליכה בהך דסנהדרין
ם מעלנו מקרא וא"כ עדיין א"כ המסכן וזה
ז אם ספק דא"כ דבר המסכן בלא אם הוי
עירובין דמ"ה פ"א ובר"ה דכ"ג ע"ב ובמה
רבינו ז"ל לקמן סוף פ"ב מהל' שבת ומש"כ
ה דל"ח ע"ב ספק עברה ספק לא עברה
דמ"ו ע"ב כי אקילו רבנן כו' ע"ש:

פרק ז

ן כו'. הכו מה דאמרינן בירושלמי כאן פ"ד
ער מקומו לדיך לומר כו':
רוי. עי' פסחים דק"ל ע"ב ועיין גרליס
מ"מ ע"ב, ע"ש:

הלכה ו כשמהלך לצאת כו'. ונפי הגרלה דס"ל לרבינו דזה הוי בכלל תפלת הדרך ולכך לא הכיל (זה) סך דדף ל' ולכך נ"כ היפך הסדר של הברכות ועי' יבמות דק"ד פ"א [נבי] נב דמגעל לריך שיהא נעשה להילוך:

הלכה יז סדר השאלות כו' ומדלג כו'. עי' לקמן פ"ח הלכה ה' בהסנות והנה מי בירוש' פ"א דברכות הלכה ח' דאמר אם כדי שיהא הגיות הוס והלילה שוין וכ"ל מסוס דמבואר בירוש' הוא כמוס' ברכות דל"ד ע"א דקדושה הוי כמו ברכה בפ"ע ואם כן בשחרית הוה ג' לפניה ואחת לאחריה ומה דלא תפיב לה במשנה י"ל מסוס דטיתיד מדלגנס והוה דבר בפ"ע:

הלכה יח והסתחנן אחר כו' עיין לעיל סוף פרק ה':

פרק ח

הלכה יב וכל מי כו'. עיין ירושלמי ברכות פרק כ' הלכה ד':

שם והרב מגיה כו'. עיין בכסף"מ דאין לריך שיהא לאוי לכל ובאמת כן הדין לענין סעיבה דקא דאין ממכין לדבריה יחידים הא"כ לאוי לכל הדברים במבואר בירושלמי סוף פ"א דמגיה זה רק אם סומכו אבל אם ממנה אחד מהלמידיו הוי רק בנדר בלית אעפ"י שאין לאוי לכל וזהו דאמר בסנהדרין ד' ה' ע"ב הרי אתה ברשותו כו' ע"ש וכן הדין נבי מומי בכור אף לדריך מומחה אם אומר הרב לתלמידו לפי שעה די מבואר בברכות דל"ח ע"ב, ע"ש ועיין מה שכתב בזה בהלכות מבוטים פרק ו' הלכה ד' ה' ע"ש:

פרק ט

הלכה א ועומד כאמצע. עיין סוכה דכ"א ע"ב:

שם בכל כחן כו'. עיין שבת דף קי"ט ע"ב:

הל' ה' ו' עיין סוטה דף מ"ט ע"א:

הלכה י כלילי שבהות כו'. עי' בירוש' פ"ח דברכות הובא בטוס' פסחים דק"ו ע"ב דזה לריך דק כשאין יין לקדש ע"ש ובאמת הוא חד טעם דהנה בכל ישוב החול תפלת ערבית רשות ואין בלים להתפלל בלילה רק בבבתות הוה מה"ח וזהו שיטת רש"י בסבוטות די"ג ע"א ע"ש רק בסבתות וי"ט יולא בקידוש על הכוס ובשבת"ק דלילת קידוש הוה מה"ח וכן בנוקום שאין יין הוה נ"כ מה"ח ולריך לבלך זה ועי' בתוספתא פ"ג דברכות דאמר ר"א ברבי לחוק אבא היה כו' וא"ל זה ולבך פסקינן דלילה לשונה של פבח א"ל לומר זה דאז יש יין לכל אדם:

פרק י

הלכה א בברכה ראשונה כו'. כמו דאמרינן בזבחים ד' כ' ע"ב כל הנוסה על דעת הלשונה הוא עושה ועי' סוס' ביומין ד' ה' ע"ב ד"ה אפילו ומולין דל"ע ע"ב ע"ש:

הלכה ה באוהה הפלה כו'. עי' חולין דמ"א ומה שכתב רבינו בפ"ב מהלכות שחיטה ע"ש:

הלכה ו ואם היתה הפלה כו'. עיין בהבנות ועיין בבריתות דכ"ד ע"א דאם מפיים שני אבמות ודלא נמר ומקדים ועי' במה שכתב הרמב"ד ז"ל בהבנות בהלכות פסולי המוקדשין פ"ה ה"ז כעין סברת רבינו דבוון בהוא רק נדבה אף יותר מן הערך הוי קודם ועי' מה שכתבו הוס' בחולין דכ"ד ע"ב ד"ה ולעוביה דנבי מתנה אחי ע"ש, ועי' תש"ב הרמב"ן ז"ל בחלחות פ"ב דבחיבות נבי חלבת דבוון דמן הדין אין לה בחובה אם בחב לה אף דמלאה שאינה בחולה לא הפסידה בחובתה מאתים ועי' מש"ב הגמוקי יוסף ז"ל ב"ב פרק ח' דאם אמר על אחר שיטול בבבור אם טולל מן הלאוי ע"ש ועי' בירוש' פ"ו דבבוות נבי המחזיר חוב לריכי הגר אם גם שם כן קודם לבה ע"ש ועי' בירוש' דאחי פרק ו' ה"ג נבי אם אמר לי ולוכרי אם גם יוכרים באינם יוכרים מן הסוכה (אם הם) בכלל ע"ב:

הלכה ט ואם לא נוכר עד כו'. לולי דבריהם נ"ל דבאן הוה עקירה הילף בבתחילה בבבבה דעבוהה כמו נבי ברכות המזון דמ"ב ע"ב ע"ש בהוס' ד' ל' ע"ב דהיקא נבי ישלה ויבוא הוה הנו ג' ברכות אחרונות בהתא עי' דל"ד ע"א ועיין כ"ב דקי"ד נבי קנין לחיתי מוחר וכר"ה ד' ל' ע"א ע"ש:

הלכה טו אבל אם לא הכריל. ע"ש בהוס' כו', ועי' מש"ב בהל' בית הבחירה נבי מנורה פ"ג ה"ד, הילכא רים תסרין בדבר הבטל לא מחמת החסרון רק דהוא בעצם בטול עיין מנורה דקי"ז ע"ב ועי' ריטב"ן ד' ס' ע"א אחם מחבבת בחלחת ובוכה ד' ל' ע"ב נבי בית אלון כו' ד' אמות ע"ש וכ"מ אך בלחמת זה תלית אם הבדלה הוה מבטל הפילה אז משום דלריך להבדיל ממלאכה ע' כאן דף ל"ג ובבת דף ק"ג ע"ב פ"ש וירושלמי כאן פרק ה':

פרק יא

הלכה ב כשבנוגין כו'. חוספתא פ"ג דמגילה:

שם ובונין בו כו'. עיין סוטה דל"ט וד' מ':

הלכה ג ואחורי התיבה כו'. עיין בירושלמי פ"ט דברכות הלכה א' ושומר לאחוני הפתוח כו':

הלכה ד ואחוריהם כו'. ועיין ע"ז דף כ"ד ע"ב נבי ויסרנה הפרות וסומה ד' מ' ע"א:

הלכה ה ונוהגין כל ישראל כו'. ע' מירוכין ד' ו' ע"ב וברכות דנ"ג ע"א נבי לר בל בהכל"ם ועי' בחדושות פרק י"א נבי: **שם** ולהציע כו'. עיין ב"ב ד' ח' ע"ב ולעיל פ"ו תהל' ע"ז ע"ש:

הלכה ו וחכמים ותלמידיהם כו'. עי' מירוכין דע"ג ובירוכ' פ"ג דבירוכים ה"א וברכות דנ"ב ומ"ש בעירוכין דנ"ה וד' ע"ד ע"ב עי' בר"ש פ"ז דטהרות מבנה ז' בסס חוספתא דאם שבת בלים בביהכנ"ס עהוים בלא הוה רשות ע"ה ועי' בירוכ' פ"ג דמסכרות נבי קבוע למסכרות ומש"כ רבינו ז"ל בהל' מעבר פ"ד הל' ה' ו':

הלכה ז ואין בספרין כו'. הנה בירוכ' משמע דרק שהרב אז אין מספרין בהם ואין כאוהין דהוה בעין הך דקדושין דנ"ר ע"א נבי בתנות בהוה דרק אם בלו אז מועלין בהם אבל אם לא בלו אין מועלין ע"ש, וזה ר"ל בהך דפסחים דכ"ו ע"א בהך דרבי יוחנן ב"ז שהיה דורס בלילו של היכל ע"ד ועי"ש דפ"ה ע"ב תפני מה לא נחקדשו כו' ועי' תענית די"ט ע"א שנכנסו להר הבית כו' ובירושלמי פ"ו דפסחים:

הלכה י בשנעלו. ע' סוטה ד' ח' וע' בירוכ' פ"ב דב"מ הל"ט ע"ש:

הלכה טו אבל כיהבנ"ם. ועי' בחולין דקל"ו ע"א נבי מעקה ע"ש בכס"ו ועי' ב"ב דכ"ג ע"א בחוס' מסמע דז' טובי העיר יש להם בס בהר"ר השות ועי' בנדרים דמ"ח ע"א ובירוכ' שם נבי רחבה בדרך הרבים מפסקתה ועי' בירוכ' פ"ג דמעבר שני נבי דבחים שבירושלים אינם קובעין למעבר ע"ש בהלכה ה' ועיין עבלה פ"א נבי מוטב לרבים ולהך דיומא דע"ג נבי חלק מזבח מי יחיד ע"ש בחוס' בחוסות דכ"ע ועי' מש"כ הרי"ף ז"ל בהלכות מזחה מה דמחלק בין של כפרים לשל בבבים ע"ש ועי' ב"ב ד' ג' ע"ב דיבחא דאינם לא מזבחי ע"ש:

הל' יא וכן בחים וחצירות כו'. ע"ש דכ"ז ע"ב לו הבי קדשיהו כו':

פרק יב

הלכה ה בל א' ואחר. הנה עי' בירושלמי בסוף פ"ג דמגילה מסמע דמזה מיקן סיסיו מבדרכין בל אחד ואחד לפניו ולאחריו וע"ש בפרק ד' ובברכות פרק ז' הלכה ח' נבי הך דבפי רבי אבא אלו ג' קריות מה אם עכיד להון כו' וסס בהלכה ד' נבי ר"ז בס מקרות כו' וע"ש בפ"ה הלכה ד' וכן בירוכ' דמגילה שם נבי עד מתי אתם עושים אם אמורה קרמות קרמות ע"ש, ובאמת ר"ל בך דזה תליה אם קריאת התורה הוי בל הג' מיוב אחד לו בבל אחד ואחד מיוב בפ"ש ובאמת אם אחד נבבא לו אלאח ונם יל דאלאח בהך דמגילה דכ"ב ע"ב בפלוגתא דר"י ורבנן ע"ש ונראה לי דזה ר"ל מה דאמרינן בגמרא דנדרים דפ"א ע"א אלא ברבו בחורה אחלה ע"ש ר"ל בה"ג שרק הפותח והחותם היה מבבך ועי' כ"ב דע"ו נבי שמונה פסוקים שבתורה יחיד קרא ע"ש בחוס' דלא בעי פרסור. ובירוכ' סוף מגילה אמרינן דבל הסירות ומונה פסוקים שבתורה מבבך לפניה ולאחריה ר"ל בך ההה מי' בבמב"ן בבלאחות פ"א דמגילה נבי מגילה בזמנה כו' לחב דקריאת התורה הוה רק תובת ליבור ע"ש אך באמת הרי מבואר להדיא בבו"ר דכ"ג ע"א דאף היבא דליבא ליבור מחוייבין להבבה בביהכנ"ד ולקרות ועי' ס"י סנהדרין די"ז ע"ב אך הדין בך דהיבא שיש ליבור אז היחיד פטור מקריאה משא"כ אם ליבא ליבור אז מוטל החיוב על כאו"א שיהיה שבבה לקריאת התורה וזה רק בבל החורה אבל הבירות ואינך מוטל על בל יחיד ויחיד לשמוע ולבך באו"א לדין לבדך ונם נ"מ אם אינו מבין בלה"ק אם יש עליו מצוה שמיעה עי' מה שבתב רבינו בהל' תענית סוף פ"ג דמסמע רק נבי הקהל הדין בן ולא בסאר קריאות ע"ש:

הלכה ו אפילו בריקרוק אחה כו'. עי' קידושין דפ"ס ע"א דמסמע דזה רק בתו מהגיעו שש"ך קורא אבל אם בא"ח בעצמו קורא מ"ג בל בך בדקדוק ע"ש:

הלכה ז ואפי' הזן הבנסת כו'. עי' מיבוכין די"א ע"ב:

הלכה י מיתות ערא נהגו כו'. עיין ברש"י קידושין דף ע"ב ובברכות

שכבתי הדם טהא כו׳. דומה מתחלה לא מצי שכבתי הדם טהא. יכול אף. ברכון מתפרשין יפה: תלמוד לומר ונתן את הערבך בדרך מדבר יהודה ס׳. תלת מחלה תלמיד ר״ע לון ד״ל הכהן לתקדים לא מדה מקנה לא מבקש הערבך ומצוה ולא בדרך מכים ד״ל מתם לא מבקש הערבך ומצוה ולא הדרך לא

אמר לו: "אתה מאמין לי, שאני לא אגיד לאף אחד מה שאתה אומר לי?"

"

שופד (דבהכי מיירי כערכין), דבכלהו מסיים רש"י כדאי' ביומא (פב.). ומשמע שלכולם עת וזמן אחד. וע"כ דס"ל כמ"ש התוס' לדעתו ז"ל. וכהסברת הערוך לנר הנ"ל. ולדינא בודאי דנקטינן כהתוס' והראשונים שתלוי לפי הענין. וכ"כ המג"א (ס"ס שמג), והאחרונים שם. וכ"כ בשלחן גבוה (סימן תרפט סק"ד), שלפ"ד התוספות ערכין (ב:) חינוך האמור גבי מקדא מגילה, היינו שיודע לקרוא המגילה, ואינו תלוי בשנים כההיא דתענית ביוה"כ, אלא דומיא דציצית ולולב. ע"כ. וע"ע בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש (ס"ס כב). ומכאן תשובה למ"ש בכף החיים (סי' תרעו ס"ק כו), ששיעור קטן שהגיע לחינוך גבי הדלקת נר חנוכה, הוא כמ"ש (כסי' יז סק"י), גבי קטן היודע להתעטף בציצת. שי"א הפקח בן שש וכו'. ע"ש. וכ"כ עוד בכה"ח (סי' תרפט סק"ו) לענין מקרא מגילה. ע"ש. וליתא דלא דמו להדדי. וכל א' לפי שיעורו. ודו"ק.

יא) **אולם** נראה דלענין ברכות וכיו"ב כל שהוא בן שש ומעלה ויודע למי מברכים, עונים אחריו אמן דחשיב כהגיע לחינוך. וכמ"ש כעין זה בתשו' הריב"ש (ס"ס תנא), שאף לדעת האומרים קטן מצטרף לעשרה, אם הוא קטן מבן שש, אפילו הוא חריף ויודע למי מברכים ולמי מתפללים, אינו כלום. שהרי לא הגיע לענות הפעוטות "והרי הוא כמי שאין בו דעת". וכו'. ע"ש. [וע' בתשובות הראב"י (סי' ח), שכל שהגיע לחינוך, ויודע לשמור גופו, וא"צ לאמו לקנחו, ויודע לומר קרושה מצטרף לעשרה. ודו"ק.] (וע"ע בתוס' ברכות מח. ד"ה אביי ורבא). וכ"כ מרן הב"י (סי' קצט) ע"ד הרי"ף, שכ', דקטן היודע למי מברכין שחייב בזימון, היינו אפילו בן תשע או עשר שנים. וכ' ע"ז הב"י, דלאו דוקא הוא, שהרי הרמב"ם כ' בן ז' או ח'. ולא משמע דפליגי בהכי. אלא כל שהגיע לענות הפעוטות, דהיינו בז ז' או ח'. כל כד וחד לפום חורפיה. [ובגטין (נט.) אמרינן נמי בבר שית כבר שבע.] אבל קטן ביותר שלימדוהו למי מברכין אין לסמוך עליו. אבל מצאתי להרשב"א שב' ע"ד הרי"ף, ובן ט' או י' נראה מפני שהוא זמן חינוכו. ע"כ. ולפ"ז גם בן ז' או ח' שכתב הרמב"ם, היינו משום דזמן חינוכו הוא. אבל בציר מהכי אע"פ שהוא יודע מעצמו למי מברכין אין מזמנים עליו. וכ"כ הריב"ש בתשו', שפחות מכן שש אפילו הוא חריף וכו' אינו כלום (כנ"ל). עכ"ל. ומבואר מדברי מרן הב"י שכל שהוא בן שש מצטרף לזימון כשיודע למי מברכין. וכ"נ מד' מרן בש"ע. וכ"כ הברכי יוסף כדעת מרן. ע"ש. וה"ה שיש לענות אמן אחר ברכת קטן בן שש שמברך לפטור עצמו. ויודע למי מכרכים. אבל פחות מבן שש אפילו חריף ויודע למי מכרכין אין לענות אחריו אמן. וכמ"ש הריב"ש והב"י הנ"ל, שהרי הוא כמי שאין בו דעת. וכן ראיתי להמאמר מרדכי (סי' רפד סק"ד) עמ"ש בש"ע שם דקטן יבול להפטיר, וכ', שלא פורש בד' הפו' שיעור השנים הצריכים לכך, ומיהו הדכר ברור דהפטרה וזימון דינם שוה. וע"ע (בסי' רפב ס"ג). וע"כ נראה דכעינן שיהיה בן שש שנים שלמות וינכנס לשבע. וכמ"ש הרמב"ם בן ז' או ח'. ע"ש. ומ"ש הדכר שמואל שהגיע לחינוך לענין אמירת הקדישים הוי כבן ט' כבן י', מילתא פסיקתא נקט, דמסתמא בכה"ג הוי הגיע לחינוך. ולא נחית לומר שבפחות מזה אפילו יודע למי אומרים הקדי' לא מהני. וכ"כ בשו"ת בית יהודה (סי' כב) דכן שש או שבע שיודע למי או' קדיש, מיקרי הגיע לחינוך, לד' התוס' הנ"ל. ע"ש. וע"ע כשו"ת זכור ליצחק (סי' ט), ובמשחא דרבוותא (סי' רפב). ע"ש. וכ"כ ביר אכישלום (דף לכ ע"ב) בשם מהר"ם כרמי (המאמר מרדכי). [והן אמת שלענין זימון הכריע החיד"א בברכ"י (סי' קצט) הנ"ל, שאין לצדף קטן פחות מבן ט' אפילו יודע למי מברכים. וכמ"ש הרי"ף. כיון דבלא"ה יש חולקים בזה. ונטה קו בזה מדברי מר"ן ז"ל. ונמשכו אחריו כמה אחרונים. ולפע"ד אין לנו לוז מדברי מרן ז"ל, שפסק בש"ע שכל שהגיע לענות הפעוטות מזמנים עליו. ומה בכך אם יזמנו עמו, והרי אין בזה שום חשש לברכה לבטלה. יאשר ע"כ אין מי שיכריחנו לנסות מד' מרן שקבלנו הוראותיו. וכן ר' המאמ"ר (שם). וכן ראיתי להפתה"ר (סי' קצט ס"ק יב) בשם הרב המקובל מהר"ש ויטאל ז"ל, שאנו נוהגים כסברת מרן בש"ע. ע"ש. וכ"כ מהר"ח פלאג'י בס' רוח חיים (שם), שנהגו בעיר איזמיר, שאם הוא חריף ויודע למי מברכין, מצרפין אותו כבן שש או שבע, אך פחות מזה אפילו הוא פקח גדול אין לצרפו. ע"ש. וכ"כ ביפ"ל (שם), והביא ד' השכנה"ג שג"כ כ' שאין לנו אלא ד' מרן, וכן המנהג פשוט בקושטא. ע"ש. והכי נקטינן. מיהו בזימון בשם טוב להחמיר. ודו"ק.].

יב) **מסקנא** דדינא שאין לענות אמן אחר ברכת תינוק פחות מבן שש, אע"פ שמברך לפטור את עצמו. אבל תינוק שהוא יותר מבן שש ויודע למי מברכין, עונים אמן אחר ברכותיו שמברך לפטור עצמו. [ובלבד שיהיה גופו נקי כהוגן (שמקנח עצמו יפה).] ומספק אין לענות אמן עד שיהיה בן תשע, דמסתמא יודע למי מברכין. ועונים אמן אחר ברכתו. ובכל זה נראה שאין הפרש בין תינוק לתינוקת. ומ"ש בערוך השלחן (סי' רטו ס"ב) בזה"ל. וג"ל דתינוקת שאינה בת חינוך אין עונים אחדיה אמן, עד שתהא בת י"ב שנה ויום אחד. עכ"ל. וכוונתו למ"ש בנזיר (כט.) בנו חייב לחנכו בתו אינו חייב לחנכה. אולם בתוס' שם (כח:) הקשו דהא בין תינוק בין תינוקת מחנכין אותם להתענות ביה"כ. וצריך לחלק בדבר. ע"כ. ובתוס' ישנים (יומא פב.) כ', דהתם לא איירי אלא דוקא לענין נזירות, אכל ודאי דלענין שאר מצות חייב לחנכה. עכ"ל. וכ"כ המג"א (סי' שמג סק"א) ע"ד התוס' נזיר, דשאר מצות דמי ליוהכ"פ וצריך לחנכה. וכ"ה בילקוט. ע"ש. וכ"כ בתשו' חקרי לב (תאו"ח סי' ע), דקכ"ט ע"ב. ע"ש. ובערך השלחן סאייב (ס"ס שמג). וע"ע בשאר אחרונים שם. ובכה"ח (סי' תעא ס"ק כה). וכ"כ ה' ערוך השלחן גופיה (שם). וע"כ ה"נ בנ"ר אין לחלק בין תינוק לתינוקת. (ודע דמ"ש בספרים מעשה שהקפיד מהר"י אבוהב על מהר"ם יפה בעל הלבושים, על שלא ענה אמן אחר ברכת תינוק. והובא בחסד לאלפים (סי' רטו), וברמשק אליעזר קטן (מע' א אות טו), צ"ל דמיירי שהתינוק הגיע לחינוך, מבן שש ומעלה. ויש מי שלא דייק בטיפור הנ"ל, וכ' שהיה תינוק בן ה' שנים. ול"ד. ואין למדים הלכה מפי סיפורי מעשיות.) הנלע"ד בתבתי. והיעב"א.

סימן יד

ר ב"ה. פעה"ק ירושלים ת"ו. סיון תשי"ד לפ"ק.

לכבוד ידיד נעורי. עמיתנו בתורה. הרה"ג החרוץ והמצויין. רב פעלים. כש"ת מוהר"ר **ציון ר. לוי** שליט"א. הרב דפנמה.

אחרי דרישת השלום באה"ר. אודות שאלתו החשובה בנוגע לבד' הגומל על טיסה באוירון. כי לפי רעתו אין זה בכלל הולכי "דרכים", שאין טיסה באוירון בכלל דרך. כי דרך נשר בשמים, ולא דרך אדם. וא"כ אין מקום לכדכת הגומל לטיסה באוירון. גם מחמת עצם הסכנה הכרוכה בנסיעה אין לחוש בכלל, שאין לנו לחדש בברכות כמקום אשר לא שיערום אבותינו. ועוד שמספר ההתנגשויות באויר הם כמות מועטת ביחס להתנגשויות במכוניות וכו'. והנה בהיות שמן העיר עד שדה התעופה אין שיעור פרסה בנסיעת מכונית, ולפי מה שהעלתי בשו"ת יביע אומר ח"א (סי' יג), צריך להיות שיעור פרסה בנסיעה. דהיינו שעה וחומש, אין לברך ברכת הגומל בזה. וכת"ר כ' לפקפק בזה. ויתבאר להלן בס"ד. ואבא להשתעשע בדברי קדשו.

א) **ראשית** מ"ש כת"ר שאין טיסה באוירון בכלל "דרך", בי דרך נשר בשמים ולא דרך בנ"א. הנה בכדי שלא תהיה יד הדוחה נטויה, ללמוד דבר זה מרין יורדי "הים", שאף הוא אינו בכלל דרך. ואף אני אביא טיסה באוירון. אף אתה אמור לו במ"ש בחולין (קלט:), אמר רב יהודה אמר רב, מצא קן בים חייב בשילוח. שנאמר כה אמר ה' הנותן בים דרך. אלא מעתה מצא קן בשמים דכתיב דרך נשר בשמים, ה"נ דמחייב בשילוח הקן. דרך נשר איקרי דרך סתמא לא אקרי. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. והנה אם כי היה מקום להשיב שהרי חז"ל (ברכות נד: טוש"ע ר"ס ריט), לא הזכירו הולכי "דרכים", אלא הולבי מדברות. וא"כ י"ל דמדבר נקרא מתהום ארעא ועד רום רקיעא. מ"מ קרא כתיב תעו במדבר בישימון "דרך". וכן הוא בלשון הרמב"ם (פרק י' מהל' ברכות ה"ח)

הולכי דרכים. וכן הוא בתשו' רבינו האי גאון הובאה בס' הערוך (עדך ארבע). ע"ש. וכן הביאו הפוסקים בזה דברי הירושלמי, שבל "הדרכים" בחזקת סכנה. ולפ"ז יש מקום לדברי מעכ"ת. אע"פ שיש מקום לדקדק לפ"ז על הטוש"ע, שלא הזכירו לשון "דרך" בזה. הואיל ואפשר לדייק מזה דין והלכה. וע' בכ"י (סי' ריט) בד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם. ובס' הורת האדם להרמב"ן (דט"ו ע"ג). ודו"ק.

ב) **ואשר** כ' כת"ר שמחמת עצם הסכנה הכרוכה בנסיעה אין לחוש, מפני שאין לנו לחדש ברבות וכו'. דבריו נאמנו מאד. ואפילו להריב"ש (סי' שלז) דהני "ארבעה" שצריכים להודות לאו דוקא. שהרי הולכי מדברות שצריכין להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבי. וא"כ ה"נ כשעמד עליו אריה לטורפו אפילו בעיר, או גנבים באו לו אם שודדי לילה, וניצול מהם, כ"ש שצריכים להודות. ולא הוזכרו ארבעה אלו אלא מפני שהם מצויים תמיד, בדרך מנהגו של עולם וכו'. ע"ש. וכן דעת המאירי ברכות (נד:). וכ"כ בס' חוט המשולש שבסו"ס התשב"ץ (סי' ל). ע"ש. מ"מ הסיסה באוירון עצמה אינה סכנה, ורק כשקרה איזה תאונה וניצול, יש מקום לברך לפ"ד הפוסקים הנ"ל.אלא שמרן בש"ע פסק שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. אבל כשלא אירע דבר היוצא מגדר הרגיל, אין מקום לברך. וכמש"כ כספרי יכיע אומר שם (סי' יג אות ז) לענין נסיעה באוטובוסים עירוניים. וצירפתי עוד שאין התאונות דרכים בעיר מצויים, והוי בגדר מיעוטא דמיעוטא. וכמ"ש כת"ר באוירון. אלא שעדיין יש קצת לפקפק מצד התאונות שבאים מחמת קלקולים במנוע ושאר המכונות באוירון. שאז הסכנה יותר מצויה באוירון מאשר באוטובוסים. ומ"מ אין לנו לחדש בברכות. וכמ"ש כת"ר.

ג) **ומיהו** לקושטא דמילתא, נלפע"ד, שהנוסע באוירון (שיעור שעה וחומש), חייב לברך ברכת הגומל, אף באופן ששדה התעופה אינה רחוקה כ"כ מן העיר. והוי בכלל הולכי מדברות ודרכים. שהרי בפסוק נאמר תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו. וכו'. וכבר כ' המאירי (ברכות נד:), שאע"פ שיש מי שאומר שאין ברכת הגומל אלא בהולכי מדברות שתעו, ויורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים, וחולה שיש בו סכנה וכו'. מ"מ אינו מודה לזה. ואע"פ שפשוטי המקראות מוכיחים כך. ע"ש. ועל כרחנו לומר שמה שהזכיר בפסוק תעו במדבר וכו', לאו דוקא. אלא שכל הולכי מדברות עלולים לבא לידי תעיה, וימסרו ללסטים ושודדים או חיות רעות. ומכיון שהגיעו למחוז חפצם בשלום, ראויים הם לברכת הודאה. אף אנו נאמר בטיסה באוירון, שבהיות שהדבר עלול לקרות לטייס שיאבד את מסלולו והילוכו הרגיל, על ידי אויר מאובך חושך ענן וערפל וכיו"ב. וע' בהוריות (י.) כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומהעה את הספנים. וע"ש בפרש"י. גם יצטרך לנחות נחיתת אונס ויפלו נוסעיו בידי מדינה עוינה, כמו שקרה כמה פעמים. או לנחות ולצנוח באמצע היערות והמדברות, ויופקדו להיות רעות ולסטים. וכל זה נכלל ב"תעיה" שהוזכרה בפסוק. [וע"ע כלשון הש"ע (סי' תקעח ס"א). ע"ש.] וכן מתבאר ממ"ש מהר"ם חאניז בהקדמת שתי הלחם, שאין להקפיד בהולכי מדברות שיהיו רעבים גם צמאים וכו', כמו שנראה מפשטי הכתובים וכו'. שהרי עיקר חיוב ההודאה תלאה הכתוב על מה שהנחם אל מחוז חפצם, כמ"ש ביורדי הים. וכולם דין אחד להם. וכשם שביורדי הים כהגעתם למחוז חפצם תלויה ההודאה, ה"ה נמי בהולכי מדברות. וקרא לאו קא רייק, כי יורדי הים והולכי מדברות הם תחת סוג אחד. עכת"ד. וכ"כ בס' עינים למשפט שאין ראיה מהפסוק דבעינן שיהיה תועה במדבר וכו', אלא שכל הולך בדרך יכול לתעות. ע"ש. וע"כ אף הנוסעים באוירון שהיו בכלל סכנה זו, והגיעו לשלום למחוז חפצם. צריכים למלל גבורות ה', ולהם טוב להודות לה'.

ד) **וברור** שאין לנו לטפל בדיוקים מלשון "דרך" כנ"ל. מאחר שלא הששנו אף למה שהזכיר הכתוב בפירוש, רעבים גם צמאים וכו', יודו לה' חסדו וכו', כי השביע נפש שוקקה וכו', על א' כמה וכמה שלא נשגיח בדקדוקים כאלה. וכל שלמטה ממקום הטיסה והתעופה, מדבדות ויערות הרים וגבעות, שכולם "דרך" הם. אף למעלה שפיר חשיבי הולכי דרכים. מה למעלה מה למטה. וכה"ג בתוס' שבת (ז.) ד"ה התם. דהא דמעביר ד"א ברה"ר דרך למעלה מי' דחייב, אע"ג דאי מנח ליה למעלה הוי מקום פיטור, מ"מ תחתיו מקום חיוב הוא. ול"ד למעביר דרך סטיו שהקרקע גמי הוי מקום פיטור. ע"ש. וע"ע בתשו' הרמב"ם (סי' סט). ובהוספות (עמוד שסג). ע"ש. ופסקו הרמ"א כהגה (סי' תד ס"א), שההולך ע"י קפיצת שם למעלה מעשרה חוץ לי"ב מיל, אזלינן לחומרא למ"ר תחומין י"ב מיל דאורייתא. משא"ב בהולבי ימים ונהרות שאין בהם איסור תחומין מה"ת, שאינם דומים לדגלי מדבר, אזלינן לקולא. ע"ש. ויש עוד לצדד בזה. ועכ"פ נלע"ד עיקר להלכה, שצריבים לברך בר' הגומל על סיסת אוירון. בהגיעם למחוז חפצם לשלום. ולזה הסכימו כמה רבנים גדולים שדיברתי עמהם בזה, וכמרומה שכן המנהג. [ועיין במחב"ד (סי' ריט). במ"ש בדין ד' שעלו לפרדס אם בירכו הגומל. וע"ע בפתה"ד. ודו"ק.]

ה) **ומעתה** אפנה אל מ"ש מעכ"ת לפקפק בדבר אשר העלנו בעניותינו, שאין לברך הגומל אלא על נסיעת שעה וחומש באוטובוס. שיש להשיב ע"ז מדיוק דברי מרן בשלחנו הטהור, כי למותר לציין שלמרות שלא היו במציאות בימי קדם כלי רכב מכניים, אולם ברור שעגלות וכרכרות היו עוד מזמן אבותינו, ובודאי שרוב העוברי דרכים היו משתמשים בהם, או בבהמות רכיבה. ולכן ממה שלא חילק בש"ע בין הולכי רגל לרוכבי בהמות ועגלות, מוכח בבירור לפע"ד, דקים להו לרבנן שהמרחק של פרסה הוא הוא שיש בו סכנה, והניצול מזה עליו להודות בברכת הגומל. ואין הבדל במה נחצה מרחק זה. ול"ד לדין אבלות, כי שם הרצון היה שיוכל להגיע ביום אחד, ומה לי אם יגיע ברגל או ברכבת. משא"כ בנ"ד שכך נקבעה מדת דרך שיש בה סכנה בחצייתה, וא"כ אין לחלק בין הולך רגלי לנוסע באוטובוס. ואמנם קשה לי לפי דברי ל' הש"ע כיו"ד (סי' שעה), מי שמת לו קרוב וכו', אם היה במקום קרוב "שהוא מהלך י' פרסאות" שאפשר שיבא כיום אחד. וכו'. ע"ש. שזה מהלך אדם בינוני כרגל, ולא בעגלה. וצריך להתיישב בדבר. אבל אין לדמות ולהוכיח משם. עכת"ד מעכ"ת. וטרם אשיב על דבריו, אמרתי להעיר אזן, כי בכף החיים (סי' ריט ס"ק מא) הביא ד' הפתה"ד בזה"ל: אם הולך דרך יבשה במסלת הברזל פחות מפרסה, ואילו היה "רכוב" הי' לו הדרך ההוא יותר מפרסה ואיכא סכנה, חייב לברך. ע"כ. ומשמע שאף הפתה"ד מודה דבעינן שיהיה הדרך שיעור פרסה כשהוא "רכוב" ולא במהלך רגלי. וממילא יש לסתור דברי כת"ר בזה, ששיערו במהלך רגלי וכו'. אולם עיינתי בלשון הפתה"ד וראיתי שאין כל הכרח מזה, ורק רגופא דעובדא הבי הוה, ולא עוד אלא דמסיק בסו"ר, שאין לזוז מהשיעור שגבלו חז"ל שכל שהוא מהלך פרסה או יותר במהלך בינוני ואיכא סכנה, הגם שמהלך במרוצה חייב לברך. ע"כ. וא"כ מסקנתו במ"ש כת"ר, דבעינן שיעור הילוך בינוני (במהלך רגלי), ואף בנוסע בעגלה דינא הכי. והכי מוכח ממה שלא חילקו בזה הפוסקים. וכמ"ש כת"ר.

ו) **אולם** תשובת כת"ר על דברינו, ממה שלא חילק בש"ע כין הולך רגלי לנוסע בעגלה. לפע"ד לק"מ. שהרי איתא בש"ע א"ח (ר"ס רמט), אין הולכים בע"ש יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול. והוא מהגמרא (סוכה מד:). ולא כ' לחלק דברוכב על הסוס או נוסע בעגלה, מותר לנסוע יותר מג' פרסאות. וכמ"ש כן באמת הפמ"ג (שם), שבסוס דוהר או עגלה יכול להלך כשש פרסאות, עד קרוב לשליש היום, כפי חשבון מהלך אדם בינוני ג' פרסאות. ע"ש. וע' ב"ח ומשנ"ב (שם). וכמו כן י"ל כאן. והש"ע שלא מצא דכר זה מפורש בראשונים, כ' דברי הפוסקים. ולא העלה על שלחנו הטהור דיגים מחודשים. וכעין מ"ש השאג"א ח"ב (דיני חובת קרקע ר"ס ג), שהדבר ידוע שהרי"ף והרמב"ם אין דרכם לכתוב חדושי דינים שיש להוכיח מתוך דקדוקים מן הש"ס. ורבו כמו רבו הרבה דינים שחדשו הבאים אחריהם מתוך עיון ופלפול, אשר הלכות פסוקות הן, אע"פ שלא כתבום הרי"ף והרמב"ם. ולא משום דלא ס"ל השמיטום, אלא משום שאין דרכם להעתיק אלא דינים המפודשים כש"ס להדיא. ע"ש. וע"ע בשד"ח כללי הפוסקים (סי' ג אות ה. וס"ס ה). וה"ה למרן ז"ל שלא הביא בש"ע אלא מה

שדאו עיני קדשו להפוסקים שעד זמנו. וע' בשד"ח כללי הפוסקים (סי' יג אות ח). ועמ"ש ברין הילוך בע"ש, בשו"ת בית יעקב (סימן לה). ובש"ות בגין ציון החדשות (סי' נה). ע"ש. ודו"ק.

ז) **וחילוק** כת"ר בין אבילות לברכת הגומל. אף אנכי הרגשתי בו, דעמי היתה ושלחתיה. וכמכואר בדברינו בשו"ת יביע אומר שם (סי' יג אות ו), שאין לחלק בין דין אכלות לבר' הגומל, שכל שעובר במרוצה וחיש קל יוצא מגדר סכנה, (בשיעור ד' ק"מ, שהוא שיעור פרסה בהילוך רגלי.). אין הסכנה מצויה מצד חיות רעות ולסטים. ואינו מכרך. והבאנו סמוכין לדברינו ממ"ש בארחות חיים והרד"א, שהמהלך על הגשר או תחת קיר נטוי, כיון שאינו ארוך קל לעבור מהרה, ואינו נחשב לסכנה כעוברי דרכים, שהדרך ארוך וכמה מקרים באים על דרך ארוכה. ומש"ה לא תיקנו לברך ע"ז הגומל. ע"ש. וה"ג שמקצר האיש הזה דרך הילוכו היה קרב ובא במכונית, ומיד יוצא מן הסכנה, אין לו לברך על שיעור מועט כזה. שהרי לא שייך לומר „כמה מקרים באים על דרך ארוכה", כל שיוצא מיד מן הסכנה. ויביט גא כת"ר „בעין בוחנת" בד' האחרונים שהבאנו שם, במ"ש להימין ולהשמאיל בשמעתתא דפסחים (צד.). וגם במה שהבאנו ראיה מדין תפלת הדרך, שכ' כשו"ת זכרון יהודה (סי' מב) שאם אינו שוהה בנסיעתו שיעור הילוך פרסה, לא יברך תפלת הדרך בשם ומלכות. כדין הולך פחות מפרסה. ע"ש. ודין פרסה בברכת הגומל למדנוה מתפלת הדרך. וצירפתי לזה מ"ש החיד"א בס' לדוד אמת בשם כנה"ג, שנהגו שלא לברך כשהולכים ביכשה למקום קרוב, אף שהוא יותר מפרסה. ע"ש. וכ"ש במכונית. ולזאת יש להגביל השיעור עד כדי שעה וחומש בנסיעה. שאז יצא מכלל קרוב ומה גם שכל מה שנוהגים לברך בנסיעה מעיר לעיר, אינו אלא מנהג ספרד דוקא. ובטעם כל דהו אמרינן הבו דלא להוסיף עלה. ושב ואל תעשה עדיף. דספק ברכות להקל. כיעו"ש. והם דברים ברורים לפע"ד. והצעתים ג"כ לפני דבנים גדולים והרכינו לי בראשם.

ח) **ותזיתיה** למני"ר שיחיה, אוהב לטעך. שלפמש"כ שהשיעור של פרסה הוא בזמן ולא במדה, יבוא הדבר לידי מכשול וחשש ברכה לבטלה ה"ו. כי מי שנסע פעם מעיר לעיר באוטובוס, וארך לו הזמן שיעור שעה וחומש, יקבע לו מסמרות כי נסיעה זו מעיר אחת לשניה צריכה ברכת הגומל. ולפעמים יסע במכונית קטנה מהירה (טקסי) ויגיע למחוז חפצו בפחות מן הזמן שצריך לברך והנוסע תמים יברך כדבריו. דלאו כ"ע דינא גמירי. וזה יהיה ח"ו ברכה לבטלה לפ"ד כת"ר. עכת"ר. הנה צדק כת"ד שצריך להשים לב על זה. אבל אין מזה שום טענה על דברי. דאטו אנו צריכים לגזור גזרות חדשות מדעתינו לבל יבאו לידי מכשול. ואם כוונתו שהיאך חז"ל לא עשו סייג וגדר לבל יבאו לידי ברכה לבטלה. ובדורותם ג"כ היה מצוי ד"ז כגון בהילוך על סוס או עגלה. אף זו אינה קושיא שלא חששו חכמים לאיש שוגה ופתי. ומסתמא ברורותם שלא היה מודה שעות מצוי כ"כ, היו צריכים להיות בטוחים באומד יפה שכבר עברו שיעור פרסה. הלא"ה אין לברך. דסב"ל. וכיו"ב י"ל הגע עצמך עיר הישבת בראש ההר. ועיר אחרת בתחתית ההר, או יושבת בנחל. ובשהוא עולה מן התחתונה אל העליונה, יש בהילוכו יותר מפרסה, שהעליה קשה. וכשיורד מן העליונה אל התחתונה, אין בהילוכו כדי שיעור פרסה, כי הירידה נוחה. בזה אורויי מורינן שהעולה לעליונה מברך, והיורד לתחתונה אינו מברך. והבל לפי שיעור אורך הזמן.

ט) **אסיפא** דמגילתא חיוה כת"ר את דעתו הדמה, שבהיות וכל מנהג ספרד המברכים מעיר לעיר מבוסס עמ"ש בירושל' „כל הדרכים בחזקת סכנה". ור"ל סכנת חיות רעות וליסטים. הרי אין ספק שיש הבדל עצום בין הדרכים שהיו בימי קדם לאלה שבימינו. וכמו שהעירותי בזה (באות ט). ע"כ הנסיעה מעיר לעיר בכל דחבי הארץ (מחוץ לדרכי הנגב), חשיבא כנסיעה בתוך העיר עצמה, שאין לחייב הנוסע בברכת הגומל. וקילס מר למש"כ לתת סעם לשבח לר' החיד"א בס' לדוד אמת שנהגו שלא לברך. ע"פ הנ"ל. אכן תמה עלינו במה שסיימנו דמ"מ בנסיעה אדוכה של שעה וחומש יש לברך. וזו מנין לנו. ואף מר' הפתה"ר אין דאיה לזה"ז שאין הדרכים בחזקת סכנה. וע"כ אין לברך. עכת"ד. ולדבר הזה יסלח נא רו"מ, כי כל תושב ארצנו הקדושה יודע ועד שהמנהג ברור גם כיום אצל הספרדים, שהנוסע מירושלים לתל־אביב, וכן לחיפה. וכיו"ב. מברך הגומל בעשרה כדת. (ואף החיד"א שכ' שנהגו שלא לברך, התנה „כשהמקום קרוב". אלא שאין ראיה משם לזה"ז, לפ"ד רו"מ נ"י.) וכן המנהג במצרים. שהנוסע מקהיר לאלכסנדריא, וכן להיפך, וכיו"ב, היה מברך בר' הגומל כפני קהל ועדה. וכ"כ הרת"ג ר"א חזן ז"ל בס' נזה שלום. (והוא ז"ל היה קרוב מאד לזמנינו.) וע"כ אין לנו לבטל המנהג. ועמש"כ שם (סוף אות ז) שהמקום גורם לנהגי המכוניות להגביר המהירות והוי גרמא כניזקין. שרבו כמו רבו התאונות בזמן הזה. דתבר גזיזי. ה' ירחם.

י) **ואגב** אודיעו מה שראיתי דבר הימה בתשובת הרדב"ז ח"ג (סי' תקעב) שכ', ואפילו לשטת הירושלמי דאמר כל הדרכים בחזקת סכנה הם, ויש מי שלמד ממנה שאפילו לענין ברכת הודאה היא שנויה, ולא לענין תפלת הדרך דוקא. לא קשה למה שכתבנו שאין לברך בר' הגומל על מיחוש בעלמא. ואדרבה מינה איכא סייעתא לדידן. „דדוקא כל הדרכים בחזקת סכנה אמרו. ולא כל החולים". ולא די זה אלא שאתה בא להוסיף עלינו שהחוששים יהיו ג"כ בחזקת סכנה. לפיכך הנכון שאם נפל למשכב מברך, ואם לאו אינו מברך. ע"ש. ונוראות נפלאתי שנראה שנעלם ממנו דברי הירו' (פ' תפלת השחר ה"ד) דהכי אמרינן התם. ר"ש בר אבא בשם ר"ח כל הדרכים בחזקת סכנה. ר' יונה כד נפיק לאכסניא הוה מפקיד גו ביתיה. וכו'. ר"ש בר אבא בשם ריב"ל „כל החולי בחזקת הסכנה". עכ"ל הירושלמי. וכן הובא בס' תורת האדם להרמב"ן (דט"ו ע"ג). ובהמאירי ברכות (נד ב). ומבואר שאף בחולי אמרו כן. ומ"מ נראה שאין כוונת הירושלמי אלא כגון חולי שיש בו מכה של חלל. ע' בטוש"ע (ס"י שכח). ומש"ה הוי בחזקת סכנה. וע' שבת (לב.), ובירו' שם (פ"ב ה"ו). וע' בב"י (סי' ריט) ד"ה ומ"ש רבינו דגרסינן בירוש' וכו'. ודו"ק.

יא) **מסקנא** דדינא שהנוסע באוירון מעיר לעיר שיעור שעה וחומש, מברך ברכת הגומל. אע"פ ששדה התעופה קרוב לעיר. פחות מכאן אינו מברך. וכדין הנוסע באוטובוס או מכונית מהירה (טקסי), שאם היה שיעור נסיעתו שעה וחומש מברך, ואם לאו אינו מברך. וכמש"כ בס' יביע אומר ח"א (סי' יג). ותו לא מידי. והנראה לע"ד כתבתי. ועמו הסליחה על כי נטו אשורי מדרכו. ואע"פ שהוא אהובינו האמת אהובה מן הכל. ויהא רעוא דתירום דישך אכוליה כרכא. ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

החותם כברכה ובכבוד רב

עובדיה יוסף ס"ט

סימן טו

ב"ה. ח' סיון תשי"ד. פעה"ק ירושלים ת"ו.

לכבוד ידידי היקר. רב חביבאי. דיתיב בתווני דלבאי. מוכתר בנימוסין. בשבח וקילוסין. הרב הגאון המפורסם כמהר"ר **יהודה צדקה** שליט"א. איתן מושבו פעה"ק ירושלים ת"ו. ולעת עתה באנגליה.

אודות שאלתו באדם יר"ש שמציעים לפניו לקנות בית שיש בו משרדים, שחלק מהם מושברים לישראלים העובדים בשבת. אם מותר לו לכתחלה לקנות בית כזה, למרות שימשיכו הללו לעבוד בשבת עד תום שנת השכירות. ואם יתחייב מן הדין להוציאם מיד בתום שנת השכירות, אע"פ שדבר זה עלול לגרום לו הפסד. ולרוב חביבותיה דמר גבאי, נפניתי להשיבו מיד. וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

א) **בגמרא** (ע"ז ז.) אמרינן אי אית ליה בהמה לעכו"ם, דאי לא מוכין ליה ישראל, אפ"ה פלח לע"ז בדידיה, ליכא משום לפני עור לא תתן מכשול. ופדיך והתניא א"ר נתן מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואמה"ח לבני נח ת"ל ולפני עור לת"מ. והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקיל איהו וקעבר משום לפני עוד. ומשני הב"ע

טו. הנוסע במונית או באוטובוס ולפניו יושבות נשים בבגדי פריצות, כגון גילוי זרועות וכיוצא, ורוצה לומר תפלת הדרך, יעצום עיניו, או יקרא מתוך ספר, או שיחזיר פניו לצד אחר [נב].

---פרשת דרכים---

[נב] נאמר בתורה (דברים כג פסוק טו): כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך, להצילך ולתת אויבך לפניך, והיה מחניך קדוש, ולא יראה בך ערוות דבר. ומבואר במסכת ברכות (כד.) שאסור לברך ברכה או לומר כל דבר שבקדושה בנגד ערוה. ובן פסק הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פרק ג הלכה טז), והלחם חמורות (פרק מי שמתו, אות קנג), ובשולחן ערוך (סימן עה סעיף ד). ועל כן אף אסור לברך מול טפח מגולה באשה במקום שדרבה לבסות. ואע"פ שהיא אשתו אסור לברך כנגדה, משום שטפח באשה ערוה. אולם בשמחזיר פניו לצד אחר, או עוצם עיניו, או שקורא מתוך ספר, רשאי לברך ולומר דברים שבקדושה אף מול נשים ההולכות בלבוש בלתי צנוע, או פרועות ראש, ובמו שכתב הבית יוסף (סימן עה) שמשמע מרברי הרמב"ם שבהחזרת פניו לצד אחר, מותר אע"פ שהיא עומדת סמוכה לו, וכן רעת הרשב"א בחידושיו (ברכות כב.), ובפירוש רבינו יונה (יז.), ובן העלה על שולחנו הטהור (סימן עה סעיף ו): היתה ערות קטן בנגרו, והחזיר פניו ממנה או שעצם עיניו, או שהוא בלילה וכו', מותר לקרות, דבראיה חלה דחמגא והא לא חזי לה. ע"כ.

ואף שיצאו לעורר על מה שכתב מרן שאין די בעצימת עיניו, ובמו שכתב הבית חדש (סימן עה), והביאו מרן החבי"ב בספר שיירי כנסת הגדולה (הגב"י אות ד), והטורי זהב (סק"ב), והמגן אברהם (סק"ט), והפרי חדש (סק"ו). וכ"כ בספר ערוך השולחן (סעיף יא). וכ"כ הגאון רבי אליעזר פאפו בספר חסד לאלפים (סעיף ז). וכ"כ בספר קיצור שולחן ערוך (סימן ה אות טו). וב"כ בספר אליה רבה (אות ז). וב"כ מרן ההיר"א בספר ברכי יוסף (אות ד). וכ"כ דבינו יוסף חיים מבבל בספר כן איש חי (ש"ר פרשת בא סעיף ו). וכ"כ הגאון רבינו זלמן מלאדי בשולחן ערוך הרב (אות ט). ע"ש

הנה לעומתם רבו האחרונים שהביאו פסק מרן להלכה, ומהן הר"מ יפה כפר הלבוש (סימן עה סעיף ו), והפרישה (ס"ק ז). וכ"כ הגד"מ כרמי בספר מאמר מרדכי (סק"ה). וכ"כ הגרי"ח סופר בספר כף החיים (סק"מ). וכ"כ בספר משנה ברורה (ס"ק כה) שמספיק בעצימת עינים. וכן מבואר בפסקי רבינו שמעון בר צמח (ברכות כד.). וכ"כ כשו"ת צמח

טו. הנוסעים במטוס ושוהים בטיסתם שיעור שעה ושתים עשרה דקות, יש להם לברך תפילת הדרך בשם ומלכות. וצריך לאומרה מיד כשהתרומם המטוס באויר לגובה כזה אשר אם יפול סכנה היא, תיכף יאמרנה [נג].

---פרשת דרכים---

צדיק מליבאויטש (בפרק ג דבדכות). וכ"כ בשו"ת עמק הלכה (סימן כז). וכ"כ בספר החזון איש (חאו"ח סימן טז אות ז). ע"ש. ואף שבספר הרוקח (סימן שכד) אוסר לקרוא קריאת שמע גם כשעוצם עיניו. הנה הגאון בעל פגים מאירות בתשובה (ח"א סימן עד) כתב, שאפילו שלרעת הרוקח וסייעתו שאוסרים בעצימת עינים, זה דוקא לגבי ערווה ממש, אבל לגבי טפח באשה ושער באשה, שהאיסור בהן משום הרהור, לכל הרעות די בעצימת עינים. ע"כ. וכ"כ בספר חיי אדם (כלל ד) בנשמת אדם (ס"ק א) שיש להקל כשמחזיר פניו. והביאו בשו"ת חלק לוי (סימן לה). ע"ש. וכ"כ בשו"ת נהרי אפרסמון (חאהע"ז סימן יט) שאין חשש לברך כשקורא מתוך סידור. וכ"כ הגאון רבי חיים זוננפלד כשו"ת שלמת חיים (סימן כו) שיש לרדוש בדברי תורה ברחבת רשות הרבים, אע"פ שיש נשים העוכרות שם בלבוש בלתי צנוע, שאפשר לרב להפנות עיניו לצד אחר, ויעלים עיניו מהן. וכן מבואר בשו"ת יחוה רעת (ח"ד סימן ו), והניף ידו שניה בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן ז). וכ"כ הגרכ"צ אבא שאול כשו"ת אור לציון (ח"א חאו"ח סימן ח), והניף ידו שנית (ח"כ פרק ו שאלה יא) שבשעת הרחק יש להקל בהחזרת פניו או כשעוצם עיניו. וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (ח"א סימן טז). וכ"כ בשו"ת אז נדברו (חלק יד סימן סט אות ג). ע"ש.

תפלת הדרך במטוס

[נג] הנה הגאון הראגצ'ובי רבי יוסף דוזין, נשאל אם הנוסע במטוס צריך לברך תפילת הדרך. והשיב על פי הגמרא במסכת חולין (קלט.) שמכיון שלענין שילוח הקן אין הדרך שכאויר נקראת דרך, הוא הדין לענין תפילת הדרך שאין לו לברך. והו"ד להגר"ש זווין בספר אישים ושיטות (עמוד פ). ע"ש. אך בספר הליכות שלמה (פרק כא) כדכר הלכה (אות יח) השיג על דברי הראגצ'ובי, שהרי אם גילך אחרי הטעם, הדין ישתנה באוירון. ומכיון שנתן לנו השי"ת בזמננו רוך אף באויר, פשוט שעלינו להחפלל כהליכתנו כו וגם להודות לו כשמגיעים לשלום. ע"ש. וכ"כ בשו"ת באר משה שטרן (ח"ז קונטרס עלעקטריק סימן פג אות ג) שהוא מחייב לכל אחד ואחד לומר תפה"ד כשם ומלכות, ומי שאינו מכרך מכטל

----------פרשת דרכים----------

ברכה הצריכה, ועונש ביטול ברכה בידו. וכן הורה לו להלכה לאדמו"ר מגור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן קלד), והניף ידו שנית (ח"ה סימן קעד אות ד) שמנהג העולם לומר תפלת הדרך בשטסים במטוס, כיון שחוששים שמא ישנם הפגעים הרעים גם באויר. ע"ש. וכ"כ הגר"ש רבילצקי בקונטרס תפלת הדרך (סעיף א). ע"ש. וכ"כ בספר מבוא הדרך (פרק ג הלכה ב) שהנה החיוב של תפילת הדרך כשנוסע במטוס אינה פחותה מנסיעה במכונית, שאף כשנוסעים במטוס אין הנסיעה בטוחה כל כך, ובפרט שיש לחתום בשם ומלכות כשעוברים את הים. ע"ש. וכ"כ בספר נימוקי או"ח (סימן קי סק"ד) שלא תיקנו תפה"ד רק בגלל סכנת ליסטים וחיות רעות, אלא אף מתשש תאונות דרכים. ועל פי זה יש לומר תפה"ד אף במטוס. ע"ש. וב"כ בספר אפיקי מגינים על או"ח (סימן קי) שכמו שהנוסע באוניה מתפלל תפה"ד בשם ומלכות, הוא הדין לאוירון. ובבר הונהג שמתפללים באוירון תפילת הדרך, ויש תפה"ד מיותרת לנסוע באוירון. ע"ש. ובקונטרס ובלכתך בדרך זילבר (פרק ב סעיף א) בתב בשם הגרי"ש אלישיב, שהנוסע מירושלים ללוד על דעת לנסוע באוירון, אומר תפה"ד בצאתו מירושלים, ואינו אומר שנית בשעת טיסתו באוירון. וכ"כ הגר"ש רבליצקי בקונטרס תפה"ד (הערה לה). ע"ש. ומכל מקום העיקר כמו שכתבתי בשם רוב הפוסקים, שמברך תפה"ד במטוס. וע"ע בשו"ת כוכבי יצחק (ת"א סימן כ), ובשו"ת שומרי הגחלת (סימן יז), ובשו"ת יגדיל תורה (ת"א סימן לז). ע"ש.

ונראה שאף לסברת הפוסקים שאין לברך ברכת הגומל לאחר טיסה במטוס, מכל מקום מותר לברך תפה"ד בשם ומלכות, מפני שאינה אלא בקשה ותפלה בעלמא, כמו שכתבו תוספות במסכת פסחים (קד:). וכ"כ הטור (סימן קי). וכ"כ בספר ערוך השולחן (סעיף יד). וכ"כ הגאון רבינו זלמן מלאדי בשולחן ערוך הרב (סעיף ז). וכ"כ בשו"ת בנין אב (ח"ד סימן יג). ע"ש. וכבר הארכתי (סימן ו סעיף ר) שלהלכה ולמעשה יש לברך הגומל לאחר טיסה במטוס, ושכן המנהג. וע"כ פשוט שיש לבדך גם תפה"ד דהא בהא תליא כמבואר בבית יוסף (סימן ריט), ובטורי זהב (סימן קי סק"ו). ע"ש.

זמן אמירת תפה"ד במטוס.

בספר הליכות שלמה להגרש"ז אוירבך (פרק כא סעיף ד) כתב שזמן אמירת תפה"ד, אינה תלויה בשיעור שתי פרסאות, אלא תיכף שהאוירון יתרומם באויר לגובה כזה אשר אם

טז. אין הטס במטוס רשאי לומר תפה"ר יותר מפעם אחת בכל הטיסה, וגם כשהטיסה נמשכת כמה ימים. ומכל מקום טוב שיאמרנה בכל יום בלא הזכרת ה' בחתימה [נד].

----------פרשת דרכים----------

יפול - סכנה היא, יאמרנה. ע"ש. ובשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"א סימן עז) כתב, שיש לברך תפה"ד במטוס מיד בתחילת הטיסה. מפני שאם ימתין אפילו קצת, הוי ככר אחרי השיעור של שמונת אלפים אמה הראשונות של הדרך, וכתב הרמ"א בספר המפה (סימן קי ס"ז) שצריך לברך בתוך השמונת אלפים אמה הראשונות של הדרך. ואם ימחין לברך רק לאחר שהמטוס יתרומם ויסע, יעבור מרחק זה. ע"ש. וע"ע בספר תהלה לדוד (ריש סימן קי) לענין תפילת הדרך ברכבת, דלא שייך בבה"ג שיעור פרסה. ע"ש.

ולענ"ד נראה שיש לבדך תפלת הדרך מיד בתחילת הטיסה, כדאמרינן לגבי אוטובוס או מונית ציבורי שלא צריך להמתין מלברך עד שיצא מעיבורה של עיר, אלא מבדך מיד בתחילת הנסיעה, ובמ"ש בספר ערוך השולחן (סימן קי סעיף יג). וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן קט) בשם הגאון האדר"ת. ע"ש.

[נד] הטעם שאין לומר תפלת הדרך בכל יום, מפני שהוא טס כל הזמן ללא הפסק או תחנת בינים, ועל כן אין הנוסע מסיה דעתו מהתפלה שאמר בתחילה, וכן כתב בספר ברכת ה' (ח"ד פ"ז הלכה טז). ע"ש. ומכל מקום טוב שיאמרנה בכל יום חוץ מהיום הראשון כלי לחתום בשם ה', כמו שכתב הרבב"ז בתשובות (ח"ה סימן ב אלפים קעו) גבי הלן שלא במקום ישוב, שמכל מקום יאמרנה בכל יום בלא חתימה, והוא הדין בנידון דידן. והביאו מרן החיד"א בספר ברכי יוסף (סימן קי אות ט), וכן הובא בשערי תשובה (שם סק"ח). וכן כתב בסידור בית עובד (דיני תפלת הים אות כ). וכ"כ הגר"א פאפו בספר חסד לאלפים (סימן קי אות ב). וכ"כ בספר כף החיים סופר (שם אות מז) לגבי אוניה, וה"ה למטוס. שאם טס או נוסע את כל הדרך בבת אחת, בכל אופן אינו מברך אלא פעם אחת. וכ"כ הגרב"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ז הלכה כח). וכן פסק הגרש"ז אוירעבך, והו"ד בספר הליכות שלמה (פרק כא הלכה ב). וכבר הארכתי ברבר זה (סימן ה הלכה יג). ע"ש.

יג. הנוסעים לטיול והנסיעה נמשכת יום ולילה וביום שלמחרת, ולא לנים בנתיים, או שלא לנים במקום יישוב, בגון: שלנים באוטובוס, או ברכבת וכדו', אינם מברכים ביום השני שוב את תפה"ד. ומכל מקום טוב לאומרה ביום השני בלא הזכרת שם ומלכות. ויש שנהגו לאומרה בברכת שמע קולינו שבתפילת לחש [נ].

----------פרשת דרכים----------

שכתב, שהלילה הולך אחרי היום לענין תפילת הדרך, מכיון שכל הטעם הוא משום היסח הדעת. וכמו שמצינו כן לענין ברכת התורה, שמועילה הברכה שבירך עד שיסיח דעתו, או עד ליום שלמחרת בעלות השחר, וכמבואר בשולחן ערוך (סימן מז סעיף יב). ע"ש. וכ"כ בכיאור הגר"א (סימן קי סעיף ה) שתפילת הדרך הוי כברכת התורה ושאר ברכות. ע"ש. ולכן אם נוסע יום ולילה ויום, ומפסיק בנתים יברך תפילת הדרך רק ביום השני, ולא יברך שוב בלילה, שלא הסיח דעתו. וכ"כ הרב יצחק בן משולם פינקרלי בספר צידה לדרך (דיני תפה"ד). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן קסז אות ב). ע"ש.

[נ] אם נוסעים כל הלילה וממשיכים לנסוע ביום, כל זמן שלא לנו במקום יישוב לא יברכו שוב תפה"ד בבוקר, מכיון שבשעה שלנים עדיין הם נמצאים מחוץ ליישוב במקום סכנה, וא"כ מה שיתפללו בתחילה עולה להם גם על זמן שינתם, וה"ז דומה באילו נוסעים כל הלילה. וכמבואר בתשובת הרדב"ז (ח"ה סימן ב אלפים קעו), והביאו מרן החיד"א בספר כרכי יוסף (שם אות ט), ובשערי תשובה (שם סק"ח). ע"ש. וכ"כ בסידור בית עובד (דיני תפילת הים אות ב). וכ"כ הגאון ר"א פאפו בספר חכד לאלפים (סימן קי אות ב). וכ"כ הגרי"ה כופר בספר כף החיים (שם אות מז). ע"ש. וכן פסקו שאר האחרונים. וכ"כ מרן הגרכ"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ז הלכה כח) לענין תפה"ד באוירון, שאינו מברך אלא פעם אחת. והוא הדין כשנוכע באוטובוס שאינו רשאי לומר יותר מפעם אחת כל זמן שלא הפסיקו בלינה במקום יישוב. ע"ש. וכן פסק הגרש"ז אויערבעך, והו"ד בספר הליכות שלמה (פרק כא הלכה כ). ע"ש. ואף שבספר משנה כרורה (סימן קי ס"ק כר) הכריע שצריך תמיד לברך ביום השני, ואפילו שממשיך לנסוע כל הלילה, מכל מקום כדי לצאת מספק נהגו לכוללו בברכת שמע קולינו שבתפלת לחש, שבלאו הכי כבר הותם בה בשומע

יד. חבורה הנוסעת יחדיו מחוץ לעיר, יבול אחד לברך תפילת הדרך ולהוציא את בולם ידי חובה. ויש להסתפק במי שכבר בירך לעצמו, האם יבול לברך שוב תפה"ד על מנת להוציא אחרים ידי חובתם [נא].

----------פרשת דרכים----------

תפילה. וכן בכל פעם שצריך לאומרה בלא שם ומלכות, מוטב שיכללנה בברכת שמע קולינו. והגר"מ הלוי בספר ברכת ה' (ח"ד פרק ז סעיף טו) כתב, שאף מתי שיושנים באוטובוס מכיון שהלינה שם אינה שינת קבע, שאי אפשר לישון שם בפישוט ידים ורגלים כמו במיטה, נחשב ללינה שלא במקום יישוב, ולא הוי הפסק ולא יברכו שוב תפילת הדרך ביום שלמחרת. אך מן הראוי שביום השני יאמרו תפילת הדרך בלא הזכרת שם ומלכות כמ"ש הרדב"ז הנ"ל.

[נא] **איתא** במסכת סוכה (לח:) הוא אומר: ברוך הבא. והם אומרים: בשם ה'. מבאן שהשומע כעונה. וכדפירש רש"י (שם) שהחזן אומר בהלל החג: ברוך הבא. והקהל סומכים עליו, וממשיכים לומר: בשם ה'. ואינם חוזרים שוב על התיבות ברוך הבא. וכן עושים כן בפסוק הללויה. ומכאן נלמד, שמי שאינו יודע לקרוא, ולא לענות, אם שמע וכיון לשמוע, אע"פ שלא ענה, יצא. וכן למתפללין בציבור, והשליח ציבור אומר קדושה או יהא שמיה רבה, ישתקו מתפילתן וישמעו והרי הם כעונים, ולכי גומר הקדושה יחזרו לתפילתן. וכן יסד רב יהודאי גאון בספר הלכות גדולות (ברכות פ"ג, ב ע"כ). עכ"ד. והגמרא שם הביאה סיוע לדבריה ממה ששנינו, אמר ר"ש בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מנין לשומע כעונה? דכתיב (מלכים-ב פרק כב) את אשר קרא יאשיהו. וכי יאשיהו קראן, והלא שפן קראן, דכתיב (פסוק י) ויקראהו שפן לפני המלך. אלא מכאן לשומע כעונה. ע"כ. וכן אמרינן כמסכת כרכות (מה:) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת, אחר מהם יוצא בברכת חבירו. והקשתה הגמרא, מה חידש לנו רבה כדבריו, והרי כבר שנינו, שמע ולא ענה, יצא. ע"ש.

ותא חזי להאי כלל"א נמרצת שקבועה להלכה בכמה רוכתי, וכמו שכתב הרא"ש בפסקיו למסכת סוכה (פ"ג סימן כח). וכ"כ כפסקיו למסכת ברכות (פ"ז סימן ה) לגבי ברכת